

Bibliotherapie: kinderboeken en seksueel misbruik

rijksuniversiteit
groningen

faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen

Een inhoudsanalyse naar Nederlandstalige
kinderboeken voor kinderen van drie tot negen jaar
over seksueel misbruik

Naam student:	Danja de Groot
Studentnummer :	S5131200
Naam 1e beoordelaar/begeleider:	M.D.C. ten Brummelaar
Naam 2e beoordelaar:	W.J. Post
Datum:	01-07-2022
Totaal aantal woorden:	13107

Masteropleiding Orthopedagogiek, Faculteit der Gedrags- en
Maatschappijwetenschappen, Rijksuniversiteit Groningen

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterthesis ‘Bibliotherapie: kinderboeken en seksueel misbruik’. Tijdens deze thesis heb ik een inhoudsanalyse gemaakt aan de hand van tien bijzondere en prachtige kinderboeken. De boeken zijn geschreven en geïllustreerd met als doel herkenning en erkenning te bieden en seksueel misbruik bespreekbaar te maken. Ik wil graag de ruimte nemen om allereerst mijn thesisbegeleider te bedanken voor de waardevolle adviezen, begeleiding, tijd en ruimte. Dank, het schrijven van deze thesis gaf mij de mogelijkheid om een bijdrage te leveren aan een onderwerp dat mij erg boeit. Tevens wil ik de geïnterviewde hulpverleners bedanken. Dank voor jullie tijd en openheid. Daarnaast wil ik graag mijn lieve vriendin Joyce bedanken voor alle uren samen in de studeerzalen. Verder ben ik veel dank verschuldigd aan mijn nicht Jolijn, van mijn eerste spreekbeurt tot aan mijn masterthesis, altijd stond je klaar met kennis en hulp. Als laatste wil ik graag mijn familie bedanken voor de steun. Iedereen heel hartelijk dank, zonder jullie was het resultaat van deze thesis niet hetzelfde geweest.

Seksueel misbruik als definitie:

Aangezien seksueel misbruik centraal staat binnen dit onderzoek is het van belang na te gaan wat er onder seksueel misbruik wordt verstaan. Seksueel misbruik kent geen universele definitie (Goosen, 2019). Wetgeving, beleid en wetenschap benaderen de aard van seksueel misbruik met alle bijkomende handelingen verschillend, hetgeen problemen oplevert binnen onderzoek, beleid, recht, preventie en het vormgeven van sociale normen (Mathews & Collin-Vézina, 2019). Binnen dit onderzoek is een eenduidige definitie daarom van belang. Er zijn diverse definities te vinden. Voor dit onderzoek is de definitie beschreven door het Centrum Seksueel Geweld [CSG] leidend geweest, omdat deze de definitie heeft geschreven vanuit het perspectief van kinderen.

Seksueel misbruik betekent dat iemand, een bekende of een onbekende, je dwingt of overhaalt om seksuele dingen te doen. Bijvoorbeeld dat iemand aan je borsten zit, aan je billen, aan je piemel of aan je vagina. Seksueel misbruik kan ook online, bijvoorbeeld als iemand jou dwingt je uit te kleden voor de webcam of dat jouw blote foto's worden rondgestuurd. Ieder kind kan seksueel misbruik meemaken. Maar het is nooit de schuld van het kind. (CSG, 2022).

De definitie is beschreven vanuit het perspectief van kinderen en daarmee ook herkenbaar voor kinderen. De definitie sluit daarmee goed aan op het doel van het schrijven en illustreren van de kinderboeken, namelijk herkenning en erkenning.

Tenslotte wens ik u veel leesplezier.

Danja de Groot

Groningen 1 juli 2022

Samenvatting

Dit onderzoek analyseert in hoeverre Nederlandstalige boeken voor kinderen van drie tot negen jaar, gelet op woordgebruik en vormgeving, geschikt zijn voor bibliotherapeutisch gebruik en welke bibliotherapeutische technieken hierbij passend zijn. Om antwoord te geven op de hoofdvraag heeft er een kwalitatieve inhoudsanalyse plaatsgevonden van tien kinderboeken en twee expertsinterviews. De resultaten laten zien dat de boeken uit een hoge mate van herkenbare thema's bestaan voor kinderen die seksueel misbruikt zijn wat tot identificatie en inzicht kan leiden. De Nederlandstalige boeken lijken hiermee geschikt voor bibliotherapeutisch gebruik. Sensitieve technieken en technieken die identificatie begeleiden zijn hierbij passend. Bibliotheapie is mogelijk op voorwaarde dat de professional over genoeg kennis en kunde beschikt, affiniteit heeft met boeken, waarneemt en interpreteert en thema's bespreekbaar durft te maken waarbij terugkoppeling met ouders van belang is.

Abstract

This research aims to investigate to what extent Dutch books for children aged three to nine are suitable for bibliotherapeutic use, focussing on the use of words and design, and which bibliotherapeutic techniques are appropriate. To answer the main question, a qualitative content analysis was carried out on ten children's books and two expert-interviews. The results indicate that due to the high number of recognizable themes for children who have been sexually abused the Dutch books seem to be suitable for bibliotherapeutic use. Techniques of sensitivity and techniques that accompany identification are appropriate. Bibliotherapy is possible on the condition that the professional has sufficient knowledge and skills, has affinity with books, observes and interprets and feels comfortable discussing difficult topics with the child. In the therapeutic use of books, providing feedback to parents is necessary.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	4
Abstract	4
Inhoudsopgave	5
Inleiding en theoretisch kader	6
Methodehoofdstuk	15
Resultaten.....	24
Conclusie.....	34
Discussie	36
Literatuurlijst.....	41
Literatuurlijst kinderboeken.....	47
Bijlagen	48

Inleiding en theoretisch kader

Het onderzoek betreft een studie naar bibliotherapie, een behandelingsmethode waarbij (kinder)boeken worden ingezet bij een groot scala aan psychologische uitdagingen (Regan & Page, 2008). In dit onderzoek ligt de focus op de inzet van bibliotherapie voor kinderen van drie tot negen jaar die seksueel misbruikt zijn.

Seksueel misbruik: Een huidig probleem

In de afgelopen decennia is er een groeiende erkenning van de aard en omvang van seksueel misbruik (McCartan et al., 2020). Onderzoek wijst uit dat dertien procent van de kinderen wereldwijd slachtoffer zijn van seksueel misbruik. De prevalentie bij meisjes is hoger, namelijk 18 procent ten opzichte van jongens met acht procent (McCartan et al., 2020). Wanneer we kijken naar de situatie in Nederland dan zien we diverse resultaten betreffende prevalentiecijfers van slachtofferschap. Van Berkel et al. (2020) deden onderzoek naar de prevalentie van kindermishandeling in Nederland door de jaren heen. Dit onderzoek laat stabiele prevalentiecijfers zien waaruit blijkt dat kindermishandeling in Nederland, waaronder seksueel misbruik, nog altijd een groot probleem is (Van Berkel et al., 2020). De Nationaal Rapporteur (2014) rapporteerde dat naar schatting ieder jaar 62.000 kinderen van 0 tot 18 jaar voor de eerste keer slachtoffer worden van seksueel misbruik. Twee op de tien jongens en vier op de tien meisjes wordt slachtoffer van zowel ongewilde vormen van aanraken als ongewilde manuele seks, orale seks en/of geslachtsgemeenschap (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014). Uit onderzoek van Stichting Rutgers blijkt dat vijf procent van de vrouwen en twee procent van de mannen jonger dan 12 jaar zijn wanneer ze voor het eerst seksueel misbruik ondergaan (Goosen, 2019). Seksueel misbruik komt dus voor terwijl in Nederland seksueel contact met een minderjarige, waarbij sprake is van geweld, dwang of afhankelijkheidsrelaties, strafbaar is (Rijksoverheid, z.d.). Seksueel contact met een kind jonger dan 12 jaar is bovendien altijd strafbaar (De Graaf, 2013). Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind stelt in artikel 19 en 34 dat individuen jonger dan 18 jaar beschermd moeten worden tegen seksueel misbruik. Artikel 39 stelt aansluitend dat slachtoffers van seksueel misbruik het recht hebben op passende zorg en bijstand (Verdrag inzake de Rechten van het Kind, 1989).

Gevolgen van seksueel misbruik

Seksueel misbruik is een grove inbreuk op het recht van een veilige en gezonde ontwikkeling (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2019). De impact van seksueel misbruik is groot en kan ernstige gevolgen hebben (Nicolai, 2008). Downing et al. (2021) deden onderzoek bij volwassenen over de impact van seksueel misbruik in de kindertijd, waarin de

mate van het ervaren van levenskwaliteit, met betrekking tot gezondheid, centraal stond. Het onderzoek stelt dat volwassenen die als kind misbruikt zijn minder levenskwaliteit ervaren.

Seksueel misbruik geeft daarnaast een verhoogde kans op het ontwikkelen van een breed spectrum aan psychiatrische problematiek (Nicolai, 2008). Noll (2021) heeft onderzoek gedaan naar de mate van samenhang tussen seksueel misbruik bij kinderen en verschillende psychiatrische stoornissen. Het onderzoek van Noll toont aan dat er een sterke samenhang is tussen seksueel misbruik in de kinderjaren en een stemmingsstoornis, een angststoornis, een posttraumatische stress-stoornis, een alcohol en middelenmisbruik en/of seksuele disfuncties. Gewirtz-Meydan en Opuda (2022) deden verdiepend onderzoek naar vrouwen die als kind zijn misbruikt en de mate van seksuele disfuncties die werd ervaren op latere leeftijd. Het onderzoek wijst uit dat 25 tot 59 procent van vrouwen die als kind misbruikt zijn, seksuele disfuncties ervaren waarbij een gebrek aan seksueel verlangen en opwindingsproblemen het meest voorkomend zijn (Gewirtz-Meydan & Opuda, 2022). Het verband tussen een geschiedenis van seksueel misbruik als kind en een persoonlijkheidsstoornis of eetstoornis lijkt daarentegen minder groot (Noll, 2021).

Naast de samenhang met psychiatrische problematiek staat seksueel misbruik in verband met een verstoorde seksuele ontwikkeling (Noll, 2021). Traumatische seksualisering kan leiden tot ongepaste seksuele gedachten en gedragingen. Het kan leiden tot misvattingen over gezonde seksualiteit en keuzevrijheid, evenals vervormde emotionele associaties met seksuele omgang, acties en relaties (Noll, 2021). Een kind dat seksueel is misbruikt wordt geconfronteerd met seksueel gedrag waar het qua leeftijd en ontwikkeling nog niet aan toe is (Maris, et al., 2020). Zowel seksuele vermijding als problematisch seksueel gedrag kan hier het gevolg van zijn (Maris, et al., 2020; Noll, 2021). Kinderen met problematisch seksueel gedrag zijn kinderen van twaalf jaar of jonger die gedrag initiëren rondom lichaamsdelen (zoals de genitaliën, borsten of billen), dat niet passend is bij de ontwikkelingsleeftijd of gedrag dat mogelijk schadelijk is voor anderen (Wamser-Nanney & Campbell, 2020). Diverse studies laten zien dat het risico op problematisch seksueel gedrag groter is wanneer seksueel misbruik in de kinderjaren heeft plaatsgevonden, dat een langere periode heeft aangehouden, waarbij geslachtsgemeenschap heeft plaatsgevonden en/of waarbij het misbruik werd gepleegd door een familielid (Wamser-Nanney & Campbell, 2020).

Daders en grooming

De dynamiek tussen het kind en de pleger van seksueel misbruik wordt gezien als cruciale factor bij patronen van openbaarmaking en mogelijk herstel na het misbruik (Katz & Field, 2022). Voorafgaand aan seksueel misbruik bij kinderen maken daders vaak gebruik van complexe technieken

die (a) bestaan uit ongepast gedrag vanuit de dader (zoals grensoverschrijding, emotionele manipulatie, omkoping etc.) met als doel om (b) de kans te vergroten dat de dader een kind seksueel kan misbruiken (door vertrouwen te winnen, ze ongevoelig te maken voor naaktheid of seks, ze te isoleren etc.); oftewel vormen van grooming (Bennet & O'Donohue, 2014). Er zijn twee soorten grooming: fysiek en mentaal (Craven et al., 2006). Fysieke grooming is geleidelijke seksualisering waarbij de dader het kind ongevoelig maakt voor aanraking door te beginnen met niet seksueel aanraken waarbij het doel is over te gaan naar seksueel aanraken (Craven et al., 2006). Bij mentale grooming bouwt de pleger vertrouwen op, geeft het kind een goed gevoel en schendt het vervolgens de grenzen van het kind (Craven et al., 2006).

De meeste plegers van seksueel misbruik bij kinderen zijn voor het kind bekend (familielid, buren, kennissen) (Craven et al., 2006; Katz & Field, 2022). Wanneer de dader dichtbij het kind staat komt het kind herhaaldelijk in risicovolle situaties terecht. (Wallis & Woodworth, 2021). Ferragut et al. (2021) toont daarbij aan dat er een sterk verband is tussen intra-familiair misbruik en het langer aanhouden van het seksueel misbruik. Voor 'bekende' plegers is het belang van geheimhouding zwaarwegend, immers in geval van openbaarmaking kan het slachtoffer de pleger gemakkelijk identificeren (Craven et al., 2006).

Openbaarmaking

Openbaarmaking, het onthullen van misbruik, is een dynamisch, complex en voortdurend proces dat wordt gevormd door de karakteristieken van een kind, familiedynamieken, omgevingscontext en maatschappelijke waarden en normen (Celik et al., 2018). Alaggia (2004) toont aan dat er vier vormen zijn van openbaarmaking: (a) intentionele openbaarmaking door het kind via woorden, (b) intentionele openbaarmaking door het kind via gedrag (c) op basis van toeval door derden en (d) openbaarmaking door opgeroepen herinneringen. Vaak vindt openbaarmaking van het seksueel misbruik verlaat plaats, wanneer het individu volwassen is (Alaggia, 2004). Het geheimhouden van seksueel misbruik kan echter tot diverse gevolgen leiden waaronder onbehandelde psychologische symptomen en een verhoogde kans op herhaaldelijk slachtoffer worden, oftewel: revictimisatie (Wallis & Woodworth, 2021). Openbaarmaking kent een groot aantal barrières voor kinderen waaronder angst, gebrek aan steun of begrip en schaamte en schuld (Morrison et al., 2018; Wallis & Woodworth, 2021).

Morrison et al. (2018) tonen aan dat kinderen vaak bang zijn omdat zij niet weten wat de gevolgen zijn van openbaarmaking voor zichzelf en de omgeving. Seksueel misbruik gaat vaak gepaard met intimidatie vanuit de pleger, dit zijn vaak dreigingen over consequenties van openbaarmaking naar familieleden (Morrison et al., 2018; Wallis & Woodworth, 2021). Als gevolg

van dreigementen kan de angst ontstaan belangrijke anderen in gevaar te brengen (Morrison et al., 2018). Daarnaast zijn kinderen vaak bang om niet geloofd te worden (Morrison et al., 2018; Wallis & Woodworth, 2021). Dit hangt ook samen met een *gebrek aan steun*. De meeste plegers van seksueel misbruik bij kinderen zijn voor het kind bekend, dat wil zeggen: familieleden en/of naasten. McDaniel (2001) geeft aan dat ouders niet altijd ondersteunend reageren op de openbaarmaking van hun kind, juist als de pleger een familielid of een naaste is (Wallis & Woodworth, 2021). Daarnaast geven London et al. (2005) aan dat kinderen die seksueel misbruikt worden door een familielid, inspanning zullen leveren het misbruik een geheim te houden en te accepteren. Vaak uit angst om de bekende pleger te verliezen (London et al., 2005; Morrison et al., 2018).

Schaamte zit veelal verweven in cognities en copingstrategieën en is nauw verbonden met andere emoties (McElvaney et al., 2021). Openbaarmaking van seksueel misbruik bij kinderen vindt niet altijd plaats, vanwege gevoelens van schaamte en schuld (Alaggia, 2004; Morrison et al., 2018). Traumatische ervaringen, zoals seksueel misbruik, gaan vaak gepaard met belevingen als ‘ik ben zwak’ en ‘ik ben verantwoordelijk’ (Sevinç, 2019). Het onderzoek van Alaggia (2004) toont aan dat vooral meisjes het gevoel hebben zelf schuldig te zijn aan het misbruik en bang zijn om niet geloofd te worden. Daarentegen wordt aangegeven dat jongens vaker worden uitgescholden door de pleger, met gevoelens van schaamte als gevolg, waardoor openbaring minder vaak plaatsvindt (Bennett & O’Donohue, 2014). Het onderzoek van McElvaney et al. (2021) laat zien dat schaamte een significante rol speelt bij psychisch leed als gevolg van seksueel misbruik als kind. In een studie naar seksueel misbruik en schaamte blijkt dat maar liefst 75 procent van alle vrouwen die seksueel misbruikt waren trauma-gerelateerde schaamte ervaren (McElvaney et al., 2021). Seksueel misbruik is een zeer stigmatiserende ervaring, waarbij negatieve uitspraken die naar het kind worden gecommuniceerd door het kind worden opgenomen in het zelfbeeld. Met als gevolg dat een kind zich vaak onvolwaardig en beschadigd voelt als mens (McElvaney et al., 2021).

Bibliotherapie

Gezien de ernst van de impact, zijn er diverse therapieën ontwikkeld om kinderen te helpen omgaan met de gevolgen van seksueel misbruik (Wohl & Kirschen, 2019). Behandelingen die worden ingezet zijn onder andere cognitieve gedragstherapie, cliëntgerichte psychotherapie, lichaamsgerichte therapie en Eye Movement Desensitization and Reprocessing (Nicolai, 2008). Een andere waardevolle behandelingsmethode voor kinderen met traumatische ervaringen, zoals seksueel misbruik, is het inzetten van kinderboeken: ofwel bibliotherapie (Sevinç, 2019; Wohl & Kirschen, 2019). Bibliotherapie biedt een kind de kans om eigen gevoelens tegenover het trauma te verkennen, te

ervaren dat anderen dezelfde gevoelens hebben en om copingsvaardigheden te verbeteren (Sevinç, 2019). Bibliotherapie kan ook worden ingezet om andere vormen van behandeling aan te vullen of te verbeteren (Wohl & Kirschen, 2019). Een voorbeeld hiervan is binnen de sensomotorische psychotherapie, waarbij de kinderboeken woorden geven aan dat wat het lichaam niet uit kan drukken (Wohl & Kirschen, 2019).

Bibliotherapie is ontstaan vanuit het idee dat de interactie tussen de lezer en een verhaal, de houding en het gedrag van een individu kan beïnvloeden en op deze manier een bijdrage levert aan een gezonde persoonlijkheidsontwikkeling (Baarda et al., 2005; De Vries et al., 2017). Bibliotherapie kent een tal van mogelijke effecten, zo kan het emotionele stress en gevoelens van eenzaamheid verminderen, een gevoel van afstand en veiligheid bieden wanneer een individu pijnlijke persoonlijke ervaringen verkent en een context bieden waarin deelnemers probleemoplossende vaardigheden kunnen ontwikkelen en oefenen (Stewart & Ames, 2014). Het doel van bibliotherapie is: informatie te delen, inzicht te bieden, discussie te begeleiden, nieuwe houdingen en waarden aan te leren en te laten zien dat anderen dezelfde problemen hebben en om ‘gezonde’ oplossingen voor problemen aan te bieden (De Vries et al., 2017). Literatuur toont aan dat het inzetten van bibliotherapie specifiek bij kinderen erg waardevol kan zijn. Kinderen kunnen zich mogelijk gemakkelijker verplaatsen in een bepaald personage of situatie uit een boek, zelfs wanneer zij niet in staat zijn om gevoelens in directe relatie tot zichzelf te verwoorden (Stewart & Ames, 2014).

Bibliotherapie verloopt aan de hand van drie processen. Als eerste is er sprake van *identificatie*, waarbij herkent het kind zich in een verhaal of karakter (Martell et al., 2013). Herkenning kan het kind bewust maken dat er meerdere manieren van normaal zijn (McDaniel, 2001). Dit is vooral belangrijk voor kinderen die extreme situaties hebben meegemaakt waarin ze het gevoel hebben ‘de enige’ te zijn, zoals bij kinderen die seksueel misbruik hebben meegemaakt (McDaniel, 2001). Ten tweede is er sprake van *catharsis*, waarbij het kind emotioneel betrokken raakt bij het verhaal en de emoties in veilige omstandigheden worden ervaren (Martell et al., 2013). Identificatie en het veilig kunnen meemaken van heftige ervaringen kan daarbij leiden tot inzicht en reflectie (Robijn, 2020). Bij *inzicht* (derde proces) is het kind zich bewust van de eigen problematiek (Martell et al., 2013). Het kind ontwikkelt aansluitend het bewustzijn dat problemen kunnen worden opgelost, waarbij het copingstrategieën aanleert die het gedrag van het personage weerspiegelen (Robijn, 2020; De Vries et al., 2017).

Bibliotherapie voor kinderen die seksueel misbruikt zijn

Onderzoek naar mishandelde kinderen van zeven tot 15 jaar toont aan dat bibliotherapie zorgt voor vermindering van sociale angst en verbetering van de aanpassingsproblematiek (De Vries et al., 2017). Bibliotherapie maakt het mogelijk voor kinderen om op een veilige en een meer gereguleerde manier het verhaal te kunnen ervaren, waarbij kinderen ‘gezonde’ copingstrategieën krijgen aangereikt (Wohl & Kirschen, 2019). Dit belang wordt verklaard vanuit de polyvagaal theorie. De polyvagaal theorie stelt dat blootstelling aan gevaar of trauma het autonome zenuwstelsel stimuleert tot hyperarousale staat, dat gepaard gaat met overlevingsreacties: “fight, flight en freeze” (Corrigan et al., 2011). Veel slachtoffers blijven, na afloop van de traumatische ervaring, gevoelig voor prikkels die direct of indirect in verband staan met de gebeurtenis (Corrigan et al., 2011). Trauma verkleint dan de ‘window of tolerance’, het gebied waarin een kind zich kalm en veilig voelt en emoties als dragelijk kunnen worden ervaren (Porges, 2019). Het autonoom zenuwstelsel is dan ontregeld waardoor het lastiger is om gevoelens van (verhoogde) emoties te reguleren en een individu sneller in hyperarousale of hypoarousale staat beland (Corrigan et al., 2011). Onderzoek wijst uit dat seksueel misbruik en ontregeling van het autonome zenuwstelsel consistent met elkaar in verband staan (Dale et al., 2009). Wanneer een kind op deze manier ontregeld is, zal een professional creatieve manieren moeten verzinnen om een kind te helpen met traumatische ervaringen om te gaan, binnen de kaders van de window of tolerance (Wohl & Kirschen, 2019). Bibliotherapie is een laagdrempelige manier dat de window of tolerance van een kind kan vergroten (Wohl & Kirschen, 2019). Boeken kunnen een gevoel van afstand en veiligheid bieden waarin kinderen met trauma stressvolle en/of pijnlijke ervaringen kunnen verkennen (Stewart & Ames, 2014).

Daarnaast kan een boek inzichtelijk maken dat er anderen zijn met een soortgelijke ervaring en dat een kind een trauma kan verwerken (McDaniel, 2001). Een verhaal kan op die manier een ondersteunende omgeving bieden voor het kind (Wohl & Kirschen, 2019). Door herkenning van de situatie komt het kind tot het besef dat gedachten en gevoelens door andere kinderen gedeeld worden. Het kind voelt zich niet langer geïsoleerd maar gesteund, met als gevolg dat dit de gevoelens van schaamte voor een deel zou kunnen opheffen (Baarda et al., 2005). Het onderzoek van Stewart en Ames (2014) naar de effectiviteit van bibliotherapie bij kinderen met trauma’s laat ook zien dat kinderen trauma’s kunnen verwerken dankzij de krachtige personages in boeken die problemen met succes hebben overwonnen.

Ten slotte stelt bibliotherapie kinderen in staat woorden te geven aan traumatische ervaringen. Dit omdat kinderboeken taal gebruiken dat een kind begrijpt en kinderboeken bovendien een woordenschat aandragen om thema’s mee te verkennen, wat kan bijdragen aan traumaverwerking

(Wohl & Kirschen, 2019). Uit onderzoek van de Vries et al. (2017) blijkt dat het inzetten van bibliotherapie slachtoffers uitnodigt ervaringen te delen. Het belang van ‘woorden geven aan’ wordt verduidelijkt aan de hand van hechtingsonderzoek dat aantoont dat kinderen met een trauma mogelijk geen woorden hebben voor het beschrijven van traumatische ervaringen (Wallin, 2020). Dat een kind geen woorden heeft voor een traumatische ervaring kan ten grondslag liggen aan het feit dat de traumatische ervaring plaatsvond voor de taalverwerving (Wallin, 2020). Onderzoek naar neurale ontwikkeling toont aan dat de hersencentra die verantwoordelijk is voor de verwerking van taal en autobiografische herinneringen pas op een leeftijd van 18 tot 36 maanden actief wordt. Een ervaring van seksueel misbruik voordat deze hersencentra actief is, kan ertoe leiden dat het trauma zich niet met een taal verweekt (Cordón et al., 2004; Wallin, 2020). Korkman et al. (2008) deden onderzoek naar taalgebruik bij slachtoffers van seksueel misbruik in de leeftijd van drie tot acht jaar. Korkman et al. (2008) geven weer dat, hoewel geheugenonderzoek aantoont dat jonge kinderen gedetailleerde herinneringen hebben aan gebeurtenissen die voor hen belangrijk zijn geweest, zij afhankelijk zijn van taal om herinneringen over te brengen. Een andere reden waardoor kinderen mogelijk geen woorden hebben voor het beschrijven van traumatische ervaringen is omdat ervaringen voor een kind mogelijk dusdanig pijnlijk zijn dat deze niet kunnen worden gedacht, gevoeld of uitgesproken (Cordón et al., 2004; Wallin, 2020). Volgens de psychoanalytische theorie, kunnen traumatische herinneringen ontoegankelijk worden voor bewuste herinnering (Cordón et al., 2004). Hersencentra, verantwoordelijk voor taal en herinnering, worden dan door de overweldigende emoties geblokkeerd (Wallin, 2020). De rol van ‘onderdrukking’ werkt als een afweermecanisme waarmee het kind zichzelf beschermt. Slachtoffers van seksueel misbruik hebben daarnaast een vergrote kans op het ontwikkelen van vermijdende copingstrategieën (Noll, 2021), als bescherming tegen pijn en leed van het trauma (McElvaney et al., 2021). Het aandragen van woordenschat en taal, om thema’s op een toegankelijke manier mee te verkennen middels kinderboeken, heeft als gevolg dat kinderen zich meer openstellen en durven te spreken over hun traumatische ervaring en dit helpt bij de traumaverwerking (Wohl & Kirschen, 2019).

De rol van professionals in bibliotherapie

Om de juiste zorg te leveren is het van belang dat bibliotherapie onder begeleiding wordt toegepast (Pardeck, 1994). Volgens Baarda et al. (2005) moet de professional beschikken over de juiste vaardigheden en kennis. Zo wordt er verondersteld dat de professional empathisch moet zijn en moet kunnen communiceren op het niveau van het kind. Een randvoorwaarde voor bibliotherapie is dat professionals bekend zijn met de persoonlijkheidskenmerken en de problematiek van een kind (Georgios & Nadezda, 2022; Sevinç, 2019). Op basis van de kennis over het kind en de problematiek

zal een inschatting worden gemaakt door de professional of het kind 'klaar is' voor bibliotherapie (Baarda et al., 2005). Tijdens bibliotherapie kan een kind allerlei emoties tonen (Baarda et al., 2005). Om bibliotherapie het meest effectief te laten zijn moet de professional tijdens het lezen van een boek nauwkeurig letten op de reacties van een kind (Georgios & Nadezda, 2022). Het doel van de professional is om het kind te begeleiden met identificatie van het boek (Baarda et al., 2005; Georgios & Nadezda, 2022). Bibliotherapie is het meest effectief wanneer de reactie van een kind op een verhaal wordt verkend (Georgios & Nadezda, 2022). Kinderen moeten hierbij kunnen reageren op de plaatjes en verhaallijn van het boek en er moet samen over het boek worden gesproken (Georgios & Nadezda, 2022). Ondanks dat het van belang is dat de professional het kind nauwkeurig ondersteunt bij het signaleren van veranderingen in gevoelens, gedrag en relaties van het karakter (Baarda et al., 2005), is het belangrijk dat de professional begrip overlaat aan het kind om de eigen ervaringen en indrukken uit het boek te halen (Georgios & Nadezda, 2022). Na afloop van bibliotherapie is het waardevol om vervolgvacaties te implementeren zoals het boek samenvatten, samen tekeningen maken of een brief schrijven (Baarda et al., 2005; Sevinç, 2019), met als doel meer inzicht te verkrijgen in de problematiek (Baarda et al., 2005).

Voor het selecteren van kinderboeken voor bibliotherapie heeft Pardeck (1994) een aantal belangrijke voorwaarden opgesteld. Allereerst moeten er uitsluitend boeken worden geselecteerd die gaan over de specifieke problematiek van de lezer (Pardeck, 1994). Daarnaast mogen de boeken geen valse hoop geven en moeten deze bestaan uit geloofwaardige karakters en situaties (Pardeck, 1994). Wohl en Kirschen (2019) zeggen daarentegen dat een boek met een dier als hoofdpersonage een laagdrempelige manier kan zijn om het thema zoals seksueel misbruik te introduceren, te laten zien dat het anderen overkomt en te laten zien dat het kind een trauma kan overwinnen. Verder geeft Pardeck (1994) aan dat het belangrijk is om naar de vorm van het boek te kijken in combinatie met de lezer, dat wil zeggen dat er bijvoorbeeld gekeken moet worden naar afbeeldingen of een variatie als een luister- of e-boek. Voornamelijk bij kinderen spreken afbeeldingen tot de verbeelding en zijn daarom van belang (Georgios & Nadezda, 2022). Als laatste moet er door de professional gekeken worden naar de interesses, achtergrond en het leesniveau (Pardeck, 1994). Literatuur moet altijd bestaan uit taal dat een kind kan begrijpen om het concept trauma en misbruik te verkennen (Korkman et al., 2008; Wohl en Kirschen, 2019).

Doel- en vraagstelling

Binnen de wetenschap is er al veel kennis over de kracht van bibliotherapie. Bibliotherapie biedt kinderen die seksueel misbruikt zijn een kans om woorden te geven aan de traumatische ervaring.

Daarbij krijgt het kind het inzicht dat het trauma kan worden overwonnen, kunnen copingsvaardigheden verbeterd worden en ontstaat er inzicht dat het kind niet de enige is. De bibliotherapeutische werking verloopt aan de hand van identificatie, catharsis en inzicht, waarbij het belang van herkenning in een verhaal wordt benadrukt. Herkenning leidt tot emotionele betrokkenheid waarbij een traumatische ervaring op een veilige en gereguleerde manier kan worden ervaren. Vanuit de theorie zien we thema's die in verband staan met seksueel misbruik: het gevoel de enige te zijn, emoties van een kind dat seksueel misbruikt is, redenen om het misbruik geheim te houden, manieren van openbaarmaking, de pleger die misbruikt en natuurlijk het misbruik zelf. Het is echter nog onduidelijk in hoeverre relevante thema's terug te vinden zijn in de kinderboeken en op welke manier de relevante thema's worden weergegeven. Daarnaast is het van belang de juiste zorg te leveren, waarbij professionals identificatie bij het kind moeten begeleiden en nauwkeurig moeten letten op de emoties en reacties van een kind. Verder is het nog onduidelijk welke technieken van belang zijn om bibliotherapie in te zetten bij kinderen die seksueel misbruikt zijn.

Bibliotherapie biedt kinderen, middels herkenning, een veilige manier om traumatische ervaringen van seksueel misbruik te verkennen en copingstrategieën te verbeteren. Het is onduidelijk in hoeverre bestaande boeken herkenning en inzicht bieden en welke technieken ervoor nodig zijn om dit te laten plaatsvinden.

Het doel van het onderzoek is om te analyseren in hoeverre en op welke wijze thema's die vanuit de theorie worden aangedragen terugkomen in kinderboeken over seksueel misbruik en welke bibliotherapeutische technieken hierbij passend zijn.

Op basis van deze doelstelling is de volgende vraagstelling geformuleerd:

In hoeverre zijn Nederlandstalige boeken voor kinderen van drie tot negen jaar over seksueel misbruik, gelet op woordgebruik en vormgeving, geschikt voor bibliotherapeutisch gebruik en welke bibliotherapeutische technieken zijn daarbij passend?

Leeswijzer

Aan de hand van een kwalitatieve inhoudsanalyse wordt de hoofdvraag onderzocht middels tien kinderboeken en twee expertinterviews. In hoofdstuk 2 wordt de methode verder uiteengezet. In hoofdstuk 3 worden de resultaten van het huidige onderzoek beschreven waarna vervolgens in hoofdstuk 4 een conclusie wordt gegeven. In hoofdstuk 5 volgt de discussie waarin de resultaten, beperkingen en implicaties worden besproken en suggesties worden gedaan voor vervolgonderzoek.

Methodehoofdstuk

Om de hoofdvraag te beantwoorden heeft er een kwalitatieve inhoudsanalyse plaatsgevonden. Er zijn tien kinderboeken omtrent seksueel misbruik geanalyseerd en twee expertinterviews afgenomen. In dit hoofdstuk is de onderzoeksopzet, procedure, datakenmerken, onderzoeksinstrumenten en data-analyse, ethische aspecten en de kracht en beperkingen van zowel de kinderboeken als de expertinterviews beschreven.

Kinderboeken

Onderzoeksopzet

Om te beantwoorden in hoeverre Nederlandstalige boeken, gelet op woordgebruik en vormgeving, geschikt zijn voor bibliotherapeutisch gebruik heeft er een kwalitatieve inhoudsanalyse plaatsgevonden van tien bestaande kinderboeken over seksueel misbruik geschreven voor kinderen van drie tot negen jaar. De kwalitatieve inhoudsanalyse is een vorm van kwalitatief onderzoek waarbij tekst en of illustraties geanalyseerd worden met gebruik van categorieën die vanuit de theorie zijn ontstaan, maar die anderzijds de mogelijkheid geeft categorieën te creëren vanuit het materiaal (Flick, 2018). Met als doel het analyseren van patronen, van woorden en zinnen, hun frequenties, relaties en structuren (Leung & Adams-Whittaker, 2022).

Selectieproces

Inclusie- en exclusiecriteria

De kinderboeken zijn geselecteerd op basis van een doelgerichte steekproef en via bibliotheek.nl verkregen. Bibliotheek.nl is een website van de koninklijke bibliotheek, de Nationale bibliotheek van Nederland waarop het volledige bezit van alle openbare bibliotheken wordt gepresenteerd (De Bibliotheek, z.d.). Op basis van de volgende criteria zijn boeken geselecteerd: Allereerst moeten de boeken specifiek gaan over het *thema* ‘seksueel misbruik’, op de website van bibliotheek.nl is dit aangegeven binnen de ‘onderwerpsomschrijving’ van het geselecteerde boek. De tweede voorwaarde die gesteld is, is dat de boeken in het *Nederlands* geschreven zijn zodat op woordgebruik kan worden vergeleken. Om op vormgeving te vergelijken is er binnen dit onderzoek uitsluitend gekozen voor *gedrukte* kinderboeken, waarbij alternatieven als luisterboeken niet zijn geselecteerd. Aangezien het binnen deze thesis van belang is dat een kind zich kan identificeren met het boek, zijn boeken die uitsluitend een *preventieve en informerende* functie hebben, uitgesloten. Als laatste zijn boeken geselecteerd op basis van *leeftijd*. Ondanks dat seksualiteit een maatschappelijk

thema is waar door de jaren heen anders naar wordt gekeken, is ervoor gekozen geen boeken te verwijderen op basis van jaar van uitgave.

Procedure

Op basis van de inclusiecriteria waren 13 boeken passend voor selectie waarvan 11 boeken geselecteerd zijn. Tijdens de fase van data-analyse zijn vervolgens twee boeken geëlimineerd. Boek een omdat dit boek een exact replica is van een al geselecteerd boek en boek twee wegens de exclusiecriteria: ‘geen boeken met preventieve en informerende functie’ (zie tabel 1).

Tabel 1

Overzicht niet geselecteerde en geëlimineerde kinderboeken

Kinderboek	Auteur	Waarom niet meegenomen?
Luna <i>Niet geselecteerd</i>	Elfi Nijssen	Dit kinderboek is geschreven voor kinderen vanaf 10 jaar. Gekozen voor boeken die dichterbij elkaar lagen qua leeftijdsrange
Guusjes geheim <i>Niet geselecteerd</i>	Netty van Kaathoven	Dit kinderboek is geschreven voor kinderen vanaf 11 jaar. Gekozen voor boeken die dichterbij elkaar lagen qua leeftijdsrange
Blijf van mijn ondergoed af!!! (Voor)leesboek voor kinderen van zes tot twaalf jaar over seksueel misbruik <i>Geëlimineerd</i>	Ingrid Westerduin	Dit kinderboek heeft enkel een preventieve en informatieve functie voor kinderen die niet seksueel misbruikt zijn. Hierdoor kan er geen herkenning plaatsvinden. Ongeschikt voor doelgroep.
Blijf van me af! Over seksueel misbruik bij meisjes <i>Geëlimineerd</i>	Martine Delfos	Kinderboek is een exact replica van boek: Blijf van me af! Over seksueel misbruik bij jongens. Op geslacht van kind na. Op geslacht wordt niet gecodeerd. Meisjes of jongens maakt hierbij dus geen verschil. Omdat verder geen nieuwe gegevens brengt, is dit boek uit selectie verwijderd.

Op basis van twee geëlimineerde en twee niet geselecteerde boeken, op basis van de inclusie en exclusiecriteria, zijn negen boeken voor kinderen van vier tot negen jaar overgebleven. Om toch voldoende boeken te includeren in de analyse is het boek ‘Beertje klein en grote wolf’ toegevoegd. Hiermee is de leeftijdscategorie verschoven van vier tot 12 naar drie tot negen jaar. Aan de hand van de voorgaande voorwaarden zijn de volgende tien boeken geselecteerd (zie tabel 2).

Tabel 2*Overzicht geselecteerde en geanalyseerde kinderboeken*

Kinderboek	Auteur	Leeftijd	Jaar van uitgave
Beertje klein en grote wolf	Marie Wabbes	Vanaf drie jaar	1998
Blijf met je pootjes van mij af	Geertje van Rossum-Logmans	Vanaf zes tot negen jaar	2011
Blijf van me af! Over seksueel misbruik bij jongens	Martine Delfos	Vanaf acht jaar	2012
Daar zwemt <u>Sonnie</u>	Daniëlle Stegink	Vanaf vier tot zeven jaar	2013
De spin en de vlieg	Liesbeth Kennis & Tie Veldeman	Vanaf vier tot zeven jaar	2017
Eiland zonder boten	Kirsten Baartman	Vanaf vier tot zes jaar	2013
Het is niet leuk! Over kinderen die vervelende seksuele spelletjes doen met andere kinderen	Martine Delfos	Vanaf 8 jaar	2012
Kleintje of het grote geheim	Annemie Berebrouckx	Vanaf vier tot acht jaar	2011
Knuffel heeft zorgen	Anette Bley	Vanaf vier jaar	1997
Voor dat geheim ben ik te klein	Ilona Lammertink	Vanaf vier tot acht jaar	2015

Onderzoeksinstrumenten en data-analyseplan kinderboeken:

Het onderzoeksinstrument van de inhoudsanalyse is een codeboek bestaande uit hoofdcategorieën, codeereenheden en bijbehorende codes (zie tabel 3 voor een verkorte weergave). Het codeboek is opgesteld aan de hand van de theorie van Schreier (2012) en beschrijft de mogelijkheid van deductieve en inductieve benaderingen.

De *deductieve benadering* is concept gedreven en ontstaan vanuit de relevante aspecten voor kinderboeken over seksueel misbruik die voortkomen uit de **theorie**. Dit zijn de volgende categorieën met bijbehorende codeereenheden: afbeelding, anders zijn, beleving, emoties (angst, schaamte, schuld), geheim (geen woorden, onbekende gevolgen, dreiging & manipulatie), openbaarmaking (intentioneel, hulp ontvangen), oplossing en coping, seksueel misbruik (aanraken & binnendringen, ervaren verschil in macht, lichaamsdelen, meervoudig, vertrouwen en grooming), type slachtoffer (kind, dier, jong) en type dader (bekend, onbekend, dier, mens, leeftijdsgenoot of niet leeftijdsgenoot). Daarnaast zijn enkele codeereenheden ontstaan op basis van **logica**. Schreier (2012) omschrijft dit als codes waarbij ‘de onderzoeker weet wat het kan verwachten zonder benodigde kennis vanuit het

onderzoeksveld', bijvoorbeeld 'belevingen' kunnen positief of negatief worden ervaren ongeacht waar deze over gaan. De codeereenheden op basis hiervan zijn de volgende: afbeelding (donker, licht, zwart-wit, seksueel misbruik), beleving (negatief, positief), emoties (blij, verdriet, boos), oplossing en coping (afleiding, nee zeggen, verstoppen, erover praten, troost ontvangen). Naast deductief is het codeboek ook vanuit *inductieve* benaderingen ontstaan, ofwel data gedreven. Passages vanuit het materiaal die bijdragen aan de onderzoeksvraag maar niet vanuit de deductieve strategie toegepast worden zijn hierbij alsnog geselecteerd en gecodeerd. Dit is gebeurd vanuit de subsumptie strategie waarbij nieuwe relevante passages voor relevante concepten zijn geanalyseerd (Schreier, 2012). Bij elk nieuw en relevant concept is een nieuwe eenheid gemaakt. De volgende codeereenheden zijn deze manier tot stand gekomen: geheim (algemeen), seksueel misbruik (geen ontsnapping).

In totaal bestaat het codeboek uit tien categorieën en 40 codeereenheden. Het definiëren van zowel de deductieve als inductieve categorieën en codeereenheden is verlopen volgens de vier stappen van Schreier (2012). Hierbij is eerst een categorienaam gecreëerd, vervolgens is beschreven wat er onder de naam wordt verstaan, zijn voorbeelden van codes gemaakt en waar nodig, regels omschreven. In bijlage 1 is het volledige codeboek beschreven inclusief beschrijving van de categorie, specificatie van theorie per categorie en codeereenheid, voorbeelden van de codes en aanvullende regels.

Bij het samenstellen van het codeboek zijn de voorwaarden zoals beschreven door Schreier (2012) meegenomen. Volgens Schreier (2012) moet (a) het codeboek uni-dimensionaal zijn. Dat betekent dat een categorie/eenheid enkel één aspect van het materiaal meet (Schreier, 2012). Ten tweede moeten (b) codeereenheden elkaar uitsluiten waarbij twee subcategorieën elkaar dus niet mogen overlappen. Enkel in de categorie afbeelding is dit niet gehandhaafd, een afbeelding kan immers zowel donker als licht zijn, waardoor de codeereenheden kunnen overlappen. Verder is, zoals beschreven door Schreier (2012), (c) alle relevante informatie toegeschreven aan een categorie en (d) elke categorie/eenheid op zijn minst één keer gebruikt. Alle boeken zijn geanalyseerd aan de hand van het softwareprogramma Atlas-Ti.22.

Tabel 3

Codeboom kinderboeken

Afbeelding	Donker Licht Zwart wit Seksueel misbruik
Anders zijn Beleving	Algemeen Negatief Positief
Emoties	Angst Blij Boos Schaamte Schuld Verdriet
Geheim	Algemeen Dreiging en manipulatie Geen woorden Onbekende gevolgen
Openbaarmaking	Intentioneel Hulp ontvangen
Oplossing en coping	Afleiding Erover praten Nee zeggen Verstoppen
Seksueel misbruik	Algemeen Aanraken en binnendringen Ervaren verschil in macht Lichaamsdelen Meervoudig Vertrouwen winnen en grooming
Type dader	Bekend Onbekend Dier Mens Leeftijdsgenoot Niet leeftijdsgenoot
Type slachtoffer	Dier Kind Leeftijd jong

Expertinterviews

Onderzoeksopzet

Om te beantwoorden welke bibliotherapeutische technieken passend zijn, heeft er een kwalitatieve inhoudsanalyse plaatsgevonden van twee expertinterviews. De twee experts hebben ervaring met het inzetten van kinderboeken binnen traumabehandeling en of de gevolgen van traumabehandeling bij jonge kinderen. De inhoudsanalyse heeft, evenals bij de kinderboeken, plaatsgevonden vanuit kwalitatief onderzoek.

Selectieproces

Inclusiecriteria

Participanten zijn geselecteerd aan de hand van twee criteria. Allereerst zijn geselecteerde organisaties *gespecialiseerd in traumabehandeling bij kind en jeugd*. Daarnaast zijn enkel behandelaren geselecteerd die *ervaring hebben met het inzetten van boeken* binnen de behandeling van kinderen met een traumatische ervaring of bij behandeling van kinderen die leren omgaan met de gevolgen van een traumatische ervaring.

Werving van participanten

In totaal zijn er zestien medewerkers/organisaties die voldoen aan de inclusiecriteria benaderd: twee jeugdhulp- en onderwijsorganisaties, een stichting gespecialiseerd in het thema seksueel misbruik en 12 specialistische geestelijke gezondheidszorg organisaties (SGGZ). Zes organisaties gaven geen respons aan de oproep. Zeven organisaties hebben wel gereageerd maar hadden geen tijd, geen (beschikbare) behandelaren of maakten geen gebruik van het inzetten van kinderboeken. Twee behandelaren vanuit verschillende organisaties voldeden aan de eisen van het onderzoek en waren bereid medewerking te verlenen. Expert één is verworven via het netwerk van de thesisbegeleider. Deze expert heeft veel ervaring met het inzetten van kinderboeken bij diverse leeftijdsgroepen en problematieken. Expert één is werkzaam binnen SGGZ en biedt onder anderen behandeling aan op het gebied van systeemproblematiek, angst, ADHD en trauma. Expert twee is verworven op basis van het sneeuwbaaleffect (Van der Donk & van Lanen, 2016), waarbij een door mij benaderde organisatie mij in contact heeft gebracht met een behandelaar. Expert twee is werkzaam als psychotherapeut kind en jeugd op het gebied van geweld en afhankelijkheidsrelaties. Beide experts hebben ervaring en deskundigheid opgebouwd op het gebied van bibliotherapie.

Onderzoeksinstrumenten

Het data-analyseplan is opgesteld aan de hand van de stappen van Schreier (2012). De expertinterviews zijn semigestructureerd en hebben als onderzoeksinstrument een interviewgide. De interviewgide omvat inleidend een aantal **algemene vragen**. De participant is hierbij gevraagd kort iets over zichzelf en de organisatie waarin hij/zij werkzaam is te vertellen. Daarnaast bestaat de interviewgide uit specifieke vragen omtrent twee thema's: **kinderboeken en proces**. Binnen het thema 'kinderboeken' is ingegaan op wanneer een kinderboek wordt ingezet; met welk doel en onder welke voorwaarden. Tijdens 'proces' is uitgevraagd *hoe* kinderboeken zijn ingezet; hoe worden boeken geselecteerd, hoe wordt nazorg verleend en ook welke specifieke technieken worden ingezet tijdens het lezen van een boek. Een overzicht van de complete interviewgide is te vinden in bijlage 3.

Analyse

Ieder interview is getranscribeerd. De sfeer en betrouwbaarheid van het interview is omschreven in een interviewmemo. Zie hiervoor bijlage 4. De interviews zijn geanalyseerd middels Atlas-Ti-22 aan de hand van de basisvraag: 'Welke bibliotherapeutische technieken zijn passend bij het inzetten van kinderboeken bij kinderen met een traumatische ervaring?' Voorafgaand aan het analyseren is het codeboek 'experts' opgesteld op basis van deductieve en inductieve strategieën. Vanuit de *deductieve benadering* zijn de categorieën basisvoorwaarden, begeleiding en sensitiviteit opgesteld middels **theorie**. De theorie van Baarda et al. (2005) heeft hierin gefungeerd als basis voor de categorie: basisvoorwaarden. Daarnaast zijn passages die passen bij de technieken zoals omschreven in het onderzoek van Georgios en Nadezda (2022), Sevinc (2019) en Wohl & Kirschen (2019) geselecteerd en gecodeerd onder de categorie begeleiding, met de codeereenheden: ruimte bieden, verkenning en vragen stellen, combineren van technieken en follow-up. Op basis van de theorie van Wohl en Kirschen (2019) en Georgios en Nadezda (2022) is de categorie sensitiviteit opgesteld met de codeereenheden: afstemmen, interpreteren en waarnemen, en veiligheid bieden. Tevens zijn er categorieën en codeereenheden vanuit de data zelf ontstaan, vanuit de *inductieve benadering*. Dit zijn de volgende: basisvoorwaarden (affiniteit, kennis en ervaring, lef en interpreteren en waarnemen) begeleiding (uitleg geven) en sensitiviteit (herkenning). Daarnaast is er een vierde categorie ontstaan vanuit de inductieve benadering namelijk: **Terugkoppeling** ouders (algemeen). Het volledige codeboek inclusief beschrijving van de categorie, theorie per categorie en codeereenheid, voorbeelden van de codes en eventuele aanvullende regels staat in bijlage 2. In tabel 4 is het codeboek weergegeven, met de categorieën en de codeereenheden. Het definiëren van de categorieën en eenheden is verlopen

volgens de vier stappen van Schreier (2012). Hierbij is eerst een categorienaam vastgesteld, vervolgens een beschrijving gegeven van wat er onder de naam wordt verstaan, voorbeelden van codes gemaakt en waar nodig regels omschreven. Het samenstellen van het codeboek is verlopen onder de voorwaarden van Schreier (2012). Zoals eerder beschreven zijn dit de voorwaarden van uni-dimensionaliteit, codeeenheden sluiten elkaar uit, alle relevante informatie is aan een categorie toegeschreven en elke categorie/eenheid is minstens een keer gebruikt.

Tabel 4

Codeboom expertinterviews

Basisvoorwaarden	Affiniteit Kennis en ervaring Lef Waarnemen en interpreteren
Sensitiviteit	Afstemmen Herkenning Waarnemen en interpreteren Veiligheid bieden
Begeleiding	Combineren van technieken Follow-up Ruimte bieden Uitleg geven Verkenning en vragen stellen
Terugkoppeling ouders	Algemeen

Ethiek

Om te zorgen voor ethisch verantwoord onderzoek is het van belang de aard en mogelijke gevolgen van het onderzoek bij participanten aan te kaarten (Tracy, 2010). Toestemming en terugkoppeling zijn hierbij belangrijk (Van der Donk & Van Lanen, 2016). Om hieraan te voldoen hebben alle participanten voorafgaand aan het interview een informatiebrief ontvangen waarin is beschreven hoe er met gegevens wordt omgegaan en wat mogelijke gevolgen van het onderzoek kunnen zijn (zie bijlage 6). Ter verheldering hebben zij aanvullend een informatieflyer over het onderzoek ontvangen (zie bijlage 5). Als laatste hebben de deelnemers allemaal een toestemmingsformulier ondertekend waarmee zij toestemming hebben gegeven voor een audio-opname en deelname aan het onderzoek. De voorbeeldversie is te vinden in bijlage 7. Daarnaast is het belangrijk de vertrouwelijkheid van de data te bewaken, waarbij rekening wordt gehouden met anonimiteit (Van der Donk & Van Lanen, 2016). Daarom zijn er binnen dit onderzoek geen persoonlijkheidsgegevens verwerkt en geen informatie gebruikt over de organisatie waar de expert werkzaam is. Audio-opnamen en transcripten zijn uitsluitend opgeslagen in een veilige map. Als

laatste is zorgvuldig nagegaan hoe resultaten zijn gepresenteerd om onrechtvaardige of onbedoelde gevolgen te voorkomen waarbij respect voor de expert van belang is (Tracy, 2010).

Kwaliteit van de methodologie

In de huidige studie is gebruik gemaakt van theorie, een analyse van kinderboeken en van expertinterviews. Waar de kinderboeken de mate van geschiktheid beantwoorden, geven de expertinterviews inzicht in benodigde randvoorwaarden en technieken voor in de praktijk. Deze triangulatie is van positieve invloed op de validiteit van het onderzoek (Van der Donk & Van Lanen, 2016).

De geselecteerde kinderboeken zijn representatief voor het doel van het onderzoek omdat ze gaan over seksueel misbruik. Vanwege de beperkte hoeveelheid kinderboeken omtrent seksueel misbruik is met het includeren van tien boeken voldoende materiaal geanalyseerd om de interne validiteit van de resultaten te waarborgen. Tevens hebben de opgestelde wervingscriteria van de experts representatieve professionals opgeleverd ten aanzien tot het doel. Dit komt ten goede aan de validiteit.

Verder is getracht de kwaliteit te waarborgen door zorgvuldige selectie van het onderzoeksinstrument. Door gebruik te maken van vooraf opgestelde codeboeken is de procedure van de inhoudsanalyse minder dubbelzinnig en praktisch beter hanteerbaar in vergelijking met andere data-analysemethoden (Flick, 2018). Ten opzichte van meer inductieve methoden bieden de regels van het codeboek duidelijkheid en eenduidigheid (Tracy, 2010) wat de kans op 'toevallige fouten' heeft verminderd. Anderzijds kan beargumenteerd worden dat de meer deductieve benadering het analyseren van onderliggende betekenis of diepgang van teksten en interviews hebben belemmerd, in plaats van gefaciliteerd (Flick, 2018). Echter is hier rekening mee gehouden door ruimte over te laten voor inductieve strategieën.

Resultaten

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten weergegeven die antwoord geven op de hoofdvraag. Het hoofdstuk geeft eerst de analyse van de kinderboeken weer en toont daarna de resultaten van de expertinterviews.

Resultaten kinderboeken

De kinderboeken zijn geanalyseerd aan de hand van tien categorieën, te weten: anders zijn, beleving, emoties, geheim, openbaarmaking, oplossing en coping, seksueel misbruik, type dader, type slachtoffer en afbeelding. Hieronder wordt per categorie een overzicht gegeven van de resultaten. Voor een volledig overzicht van de analyse van de kinderboeken zie bijlage 8.

Anders zijn

Middels de categorie ‘anders zijn’ is geanalyseerd in welke mate ‘het gevoel van de enige te zijn’ en ‘een negatief zelfbeeld’ terugkomt in de kinderboeken. Van de tien geanalyseerde boeken wordt de categorie ‘anders zijn’ behandeld door vijf. In deze boeken is het gevoel ‘anders zijn’ in totaal tien keer gecodeerd, acht keer omdat het karakter aangeeft zich eenzaam of alleen te voelen. Een voorbeeld hiervan is uit het boek *Blijf met je pootjes van mij af*: “Soms vond ze dat ze maar een heel gek poesje was, ze voelde zich eenzaam” (Van Rossum-Logmans, 2011, p.19). Het gevoel anders te zijn, gerelateerd aan een negatief zelfbeeld, komt in twee boeken terug. Een voorbeeld hiervan komt uit het boek *Een eiland zonder boten*: “Opeens hebben alle kinderen op school met een tijger gespeeld, een leeuw gevangen of met een draak gevochten. ‘Knuffel misschien ben ik gewoon een slappeling’, zucht Daan.” (Baartman, 2013).

Beleving

Peter wil niet, maar hij durft ook niets te zeggen, dat is zo stom. ‘Nou waar wacht je op,’ zegt papa Victor. ‘Ik vind het niet leuk als jij erbij bent, ik kleed me wel alleen om. (Uit: ‘Blijf van me af!’, Delfos, 2012a, p.25).

Zoals in het citaat van Delfos (2012a) zichtbaar is, heeft een kind een heleboel gedachtes, gevoelens en wensen die worden ervaren: Peter wil niet, Peter durft niet, Peter vindt het niet leuk. ‘Beleving’ gaat over deze gedachtes, gevoelens en wensen van het kind. De categorie ‘beleving’ betreft positieve belevingen (Peter wil) en negatieve belevingen (Peter wil niet). ‘Beleving’ wordt weergegeven in alle tien de boeken, zowel positief als negatief. Van alle belevingen is totaal 61.54 procent negatief en 38.46 procent positief. In acht van de tien boeken zijn meer negatieve belevingen

te vinden dan positieve belevingen. Negatieve belevingen komen vooral voor ten aanzien van het misbruik zelf “Het voelt heel naar” (Steggink, 2013), of ten aanzien van het hebben van een geheim: “Marjolein vindt het akelige geheimpjes”. Een negatieve beleving komt ook terug wanneer slachtoffers alleen worden gelaten: “nee nee dat wil ik niet, ik wil mee’ gilt hij” (Lammertink, 2015). Positieve belevingen komen in vier boeken terug na openbaarmaking: “Joost is heel erg opgelucht dat hij zijn geheim heeft verteld (Lammertink, 2015). Positieve belevingen komen ook voorafgaand aan het seksueel misbruik voor: “Alles is zo mooi zucht kleintje” (Berebrouckx, 2011). In drie boeken wordt ook een positieve beleving gegeven ten aanzien van een manier van aanraken die door slachtoffers als prettig worden ervaren bijvoorbeeld: “Grote wolf geeft Beertje klein vele kleine likjes met zijn tong. Dat kietelt nog meer, nog leuker!” (Wabbes, 1998).

Emoties

De categorie ‘emotie’ bestaat uit zes codeereenheden: angst, blij, boos, schaamte, schuld en verdriet. De categorie ‘emotie’ is totaal 67 keer gecodeerd waarvan de codeereenheid ‘angst’ 46,27 procent gecodeerd is. ‘Angst’ komt op verschillende manieren terug in negen van de tien boeken. ‘Angst’ komt terug wanneer de dader dreigt en manipuleert: “Hij gromt en met zijn grote tanden jaagt hij kleintje veel schrik aan” (Wabbes, 1998) of tijdens het misbruik zelf: “Ze voelt dat pek haar pijn doet, ze durft niet te piepen” (Berebrouckx, 2011). ‘Angst’ komt ook terug doordat kinderen niet over hun geheim durven te praten en/of bang zijn om niet te worden geloofd: “Sonnie durft het ook niet” (Steggink, 2013). ‘Angst’ komt daarnaast terug omdat slachtoffers bang zijn een belangrijke ander in gevaar te brengen: “Misschien zie ik papa en mama dan nooit meer” (Baartman, 2013).

De emotie ‘schaamte’ komt in twee boeken voor (5,97%¹). In het boek *Het is niet leuk!* schaamt het meisje zich omdat twee jongens seksuele spelletjes met haar speelden “Ze zegt niks over de hut want ze schaamde zich dood” (Delfos, 2012b, p.17). In het boek *Blijf van me af!* schaamt Peter zich omdat hij zijn trui uit moet trekken. Verder komt de emotie ‘schuld’ ook in twee boeken voor (4,48%¹). “Maar ik wou toch zelf graag dat Frank kwam oppassen denk Joost. En heb ik wel genoeg gedaan om het te stoppen? (Lammertink, 2015).” ‘Verdriet’ komt in zes boeken terug (22,39%¹). Slachtoffers zijn dan verdrietig over het misbruik. ‘Verdriet’ komt ook terug bij openbaarmaking bijvoorbeeld: “Wat is er gebeurd? Vragen ze. En dan begint Daan te huilen” (Baartman, 2013).

¹ Het genoemde percentage is een relatieve frequentie: van alle coderingen in de categorie ‘emotie’ is deze codeereenheid voor [x] procent gecodeerd.

‘Blij’ komt in 5 boeken terug (16,42%¹). Blijheid bij het slachtoffer vindt veelal plaats na openbaarmaking “Sonnie zwemt vrolijk weer naar huis” (Steggink, 2013). Of vooraf aan het misbruik “Lachend gaan ze naar boven” (Lammertink, 2015).

Geheim

De categorie ‘geheim’ betreft vier codeereenheden die aangeven waarom seksueel misbruik een geheim is. Dit zijn de volgende: algemeen, dreiging en manipulatie, geen woorden en (angst voor) onbekende gevolgen. Totaal is de categorie 44 keer gecodeerd verdeeld over negen boeken. De categorie geheim bestaat voor 45.45 procent uit de eenheid: algemeen. In de eenheid ‘algemeen’ wordt enkel benoemd dat er een geheim is, maar niet waarom. De codeereenheid ‘dreiging en manipulatie’ komt binnen de categorie voor 36.36² procent voor verdeeld over zes boeken. In het boek *Beertje klein en grote wolf* wordt bijvoorbeeld genoemd dat de grote wolf alle pootjes uit het lijf van de beer trekt als de beer het geheim doorvertelt. De codeereenheid ‘geen woorden’ komt in drie boeken voor (11.37%²). Enerzijds omdat het slachtoffer de juiste taal niet heeft: “Sonnie weet de goede woorden niet om het te zeggen” (Steggink, 2013). Anderzijds lijkt openbaring niet te lukken wegens emoties: “Van binnen schreeuwt Peter Blijf Van Me Af, maar zijn keel zit dicht. Hij kan geen geluid uitbrengen” (Delfos, 2012a, p.25). De codeereenheid ‘onbekende gevolgen’ komt in drie boeken terug (6.82²). “Wat gaat Frank doen als hij dit geheim toch aan mama en papa vertelt? (Lammertink, 2015)”. In de drie boeken is vooraf aan deze ‘gedachte’ benoemd dat het slachtoffer bang was.

Openbaarmaking

‘Openbaarmaking’ gaat over de manier waarop het geheim wordt onthuld. In acht van de tien boeken wordt het seksueel misbruik openbaargemaakt. “En dan begint ze aarzelend te vertellen. Over pek. Over de pijn. Over dat het een geheim moest blijven” (Berebrouckx, 2011). ‘Openbaarmaking’ bevat twee codeereenheden: intentioneel en hulp ontvangen. In zeven boeken verliep openbaarmaking ‘intentioneel’ waarbij het slachtoffer via gedrag of door erover te spreken het seksueel misbruik heeft onthuld. In het boek *Eiland zonder boten* maakt Daan bijvoorbeeld een tekening van een ‘monsterneneer’ en doet deze op de post. In zes van de tien boeken krijg het slachtoffer hulp op het moment dat het misbruik is onthuld. “Dat moet gestopt worden, ik ga jou helpen” (Van Rossum-

² Dit is een relatieve frequentie. van alle coderingen in de categorie ‘geheim’ is deze codeereenheid voor [x] procent gecodeerd.

Logmans, 2011, p.20). In het boek *Daar zwemt Sonnie* wordt er hulp geboden wanneer een volwassen eend op basis van toeval ziet dat Sonnie wordt misbruikt.

Oplossing en coping

‘Oplossing en coping’ gaat over de vraag hoe wordt omgegaan, door zowel slachtoffer als belangrijke andere, met seksueel misbruik. Het is totaal 65 keer gecodeerd. De codeereenheden betreffen: afleiding, erover praten, nee zeggen, troost ontvangen en verstoppen. De codeereenheid ‘nee zeggen’ komt in acht boeken voor en is, in de categorie ‘oplossing en coping’, relatief het vaakst gecodeerd (27,69%³). Wanneer een slachtoffer nee zegt, leidt dit in drie boeken tot openbaarmaking waarna het misbruik stopt. Dit lukt niet altijd in een keer. In vijf boeken zegt het slachtoffer ook ‘nee’ maar wordt er door de dader niet geluisterd: “Soms zei Loesje ‘ik wil dit niet, maar dan ging Mau gewoon door” (Van Rossum-Logmans, 2011, p.16). ‘Nee zeggen’ komt het vaakst voor in *de Spin en de Vlieg*. Mogelijk vanwege een verband met de codeereenheid ‘vertrouwen winnen en grooming’ (categorie: seksueel misbruik) dat, in vergelijking met de andere boeken, in dit boek relatief vaak voorkomt (64.29%). Na ‘nee zeggen’ komt de codeereenheid ‘erover praten’ het meest voor (26.15%³). Erover praten wordt weergegeven in zeven boeken op de volgende manier: “En vergeet een ding niet het is niet jouw schuld dat Mau zou stout doet” (Van Rossum-Logmans, 2011, p.20). De belangrijkste ander geeft aan dat het niet de schuld is van het slachtoffer. Het slachtoffer wordt ook vaak gerustgesteld: “Goed dat je het ons vertelt, wat pek doet mag niet!” (Berebrouckx, 2011). Verder wordt aangegeven wat wel en niet mag: “Niemand niemand in de hele wereld mag dingen met jou doen die jij naar vindt!” (Meier, 1997, 14). In vijf van de boeken waarin over het misbruik wordt gepraat werd ook fysieke ‘troost’ geboden. Een ouder geeft dan een knuffel of een zoen, nadat het misbruik is onthuld. In vijf boeken wordt er door het slachtoffer een manier van ‘afleiding’ gezocht om met het seksueel misbruik om te gaan. “Soms ging Mau helemaal op Loesje liggen. Ze mocht niet miauwen. Dan ging ze maar aan andere dingen denken. Dan deed ze net of ze een vogeltje was, die heel ver wegvloog” (Van Rossum-Logmans, 2011, p. 18). Een ander voorbeeld is van het boek *Kleintje of het grote geheim* waarin kleintje haar dons uit haar lijf pikt om de pijn van het misbruik te vergeten. In vijf boeken ‘verstopt’ het slachtoffer zich. Zo is in het boek *Voor dat geheim ben ik te klein* aangeduid dat Joost wegrent en zich onder een zeil verstoppt.

³ Dit is een relatieve frequentie. van alle coderingen in de categorie ‘oplossing en coping’ is deze codeereenheid voor [x] procent gecodeerd.

Seksueel misbruik

Middels de categorie ‘seksueel misbruik’ wordt geanalyseerd op welke manier seksueel misbruik is aangeduid in de kinderboeken. De categorie bestaat uit zeven codeereenheden te weten: algemeen, aanraken en binnendringen, lichaamsdelen, meervoudig, vertrouwen winnen en grooming, geen ontsnapping en een verschil in macht. In alle tien de boeken komt de codeereenheid: ‘aanraken en binnendringen’ naar voren. “De grote eend aait Sonnie dan, maar houdt Sonnie soms ook vast en duwt of stoot dan met de grote harde snavel of de grote vleugels bij Sonnies gezichtje, buikje, ruggetje, of billetjes” (Steggink, 2013). Woorden die het seksueel misbruik aanduiden zijn veelal: pijn, bovenop iemand liggen, strelen, vastpakken, kusjes geven en knuffelen. In zeven boeken worden er tevens lichaamsdelen benoemd.

De codeereenheid ‘meervoudig misbruik’ geeft aan dat het misbruik vaker voorkomt dan eenmalig. In zeven van de tien boeken komt dit voor. Een voorbeeld is *Daar zwemt Sonnie*: “Het gebeurt vaker, de grote eend zwemt achter Sonnie aan of wacht Sonnie op” (Steggink, 2013). In vijf van de tien boeken is te zien dat de codeereenheid ‘vertrouwen winnen en grooming’ aan bod komt. Voorafgaand aan het ‘aanraken en binnendringen’, doet de pleger dan aardig. Dit wordt weergegeven doordat de pleger complimentjes geeft “Je hebt prachtig glanzend grijze vleugeltjes, ik heb je zo gemist” (Kennis & Veldeman, 2017). Of doordat de pleger lief doet tegen het slachtoffer: “De man zegt dat hij veel van Marjolein houdt”(Meier, 1997, p.10). En doordat de pleger cadeautjes aanbiedt “Ik wil graag al mijn speelgoed met je delen, toe kom toch even” (Kennis & Veldeman, 2017).

Het gevoel dat er geen ontsnapping mogelijk is komt in drie boeken terug. Bijvoorbeeld door Berebrouckx (2011) op de volgende manier: “Ze wil wegvliegen, wegvluchten. Maar ze lijkt wel vleugellam”. In vijf boeken komt een ‘ervaren verschil in macht’ terug doordat het slachtoffer aangeeft dat de ander ‘groter of sterker’ is. Bijvoorbeeld in *Daar zwemt Sonnie*: “maar de eend is groter en sterker” (Steggink, 2013).

Type dader & slachtoffer

De categorie ‘type slachtoffer’ betreft de codeereenheden: kind (leeftijd), mens en dier. In alle tien boeken is het slachtoffer als kind gepresenteerd. In vijf van de tien boeken was het type slachtoffer/dader een dier en vijf van de tien boeken gebruikten mensen als karakters.

De categorie ‘type dader’ betreft de codeereenheden: bekend, onbekend, leeftijdsgenoot, niet leeftijdsgenoot, mens en dier. In acht van de tien boeken is de dader geen leeftijdsgenoot. In het boek *Blijf met je pootjes van mij af!* en *Het is niet leuk!* is sprake van daders met circa dezelfde leeftijd. In

zes van de tien boeken is de dader voor het slachtoffer bekend. In het boek *Blijf van me af!* en *Knuffel heeft zorgen* is dit bijvoorbeeld een stiefvader.

Afbeelding

Illustraties komen in elk van de tien boeken voor waarbij in alle boeken, op elke pagina, minstens één afbeelding staat (titelpagina en de achterkant uitgezonderd). De codeereenheden van afbeeldingen, te weten: donker, licht, zwart-wit en seksueel misbruik, hebben soms overlap. ‘Donkere afbeeldingen’ (paars, rood, zwart etc.) zijn 71 keer gemarkeerd verdeeld over 10 boeken. ‘Donkere afbeeldingen’ en/of met afbeeldingen van ‘seksueel misbruik’ zijn veelal te zien bij: seksueel misbruik (zie figuur 1), wanneer type dader is afgebeeld (zie figuur 2) en bij emoties als: angst, boos, verdrietig, schaamte en schuld. ‘Lichte afbeeldingen’ (wit, geel, oranje, lichtblauw etc.) komen veelal terug aan het begin van het verhaal, het einde van het verhaal en tijdens openbaarmaking. Twee boeken bestaan, op de voorkant van het boek na, enkel uit zwart-wit afbeeldingen.

Onder de codeereenheid ‘seksueel misbruik’ zijn 18 afbeeldingen gemarkeerd. Afbeeldingen van seksueel misbruik zijn terug te vinden in zes boeken. In de meeste boeken is het seksueel misbruik geïllustreerd doordat de pleger bovenop het slachtoffer ligt. Een voorbeeld is het boek van *Beertje klein en grote wolf* (zie figuur 3). In het boek van *Blijf van me af!* wordt het misbruik afgebeeld doordat Peter naakt is afgebeeld en voor zijn stiefvader staat. In het boek *Knuffel heeft zorgen* is de stiefvader afgebeeld met een bloot lichaam en een zichtbaar geslachtsdeel.

Figuur 1

Donkere afbeelding en seksueel misbruik

Note. Uit het boek:
Daar zwemt Sonnie
(Steggink, 2013)

Figuur 2

Donkere afbeelding

Note. Uit het boek:
Kleintje of het grote
geheim (Berebrouckx,
2011)

Figuur 3

Donkere afbeelding en seksueel misbruik

Note. Uit het boek: *Beertje klein en grote wolf* (Wabbes, 1998)

Resultaten expertinterviews

Met de expertinterviews wordt de volgende vraag onderzocht: welke bibliotherapeutische technieken worden ingezet binnen behandeling van kinderen met een traumatische ervaring? De volgende thema's spelen hierbij een rol, betreffende: basisvoorwaarden, sensitiviteit, begeleiding en terugkoppeling met ouders. Voor een volledig overzicht van de uitkomsten zie bijlage 9.

Basisvoorwaarden.

'Basisvoorwaarden', zijn de randvoorwaarden waar een professional aan moet voldoen voordat een boek ingezet kan worden binnen bibliotherapie. Vier belangrijke codeeenheden kwamen naar voren met betrekking tot de randvoorwaarden, te weten: affiniteit, kennis en ervaring, lef en waarnemen en interpreteren. 'Affiniteit' gaat om de affiniteit die een professional zelf heeft met boeken.

'Ik denk wel dat hoe meer affiniteit je met boeken hebt, hoe sneller je het in kan zetten. Ik heb heel veel affiniteit met boeken, ik hou heel veel van boeken. Ik vind het dan ook leuk en helpend om het in te zetten!'

'Kennis en ervaring' gaat over het beschikken van kennis aangaande de problematiek van het kind en de ervaring met het inzetten van boeken. Hier wordt over gezegd: "Volgens mij moet je deskundig zijn en echt wel wat meer weten als we het hebben over seksueel misbruik" (Expert twee). 'Waarnemen en interpreteren' betekent dat de professional zorgvuldig let op de reacties en emoties van een kind. Expert één omschreef dit als "goed observeren wat blijft plakken (...) En dan kan het kind zelf die dingen eruit halen die je het kind wil meegeven, maar om die koppeling te maken naar zichzelf moet je wel actief en alert zijn" (Expert één). Door expert twee werd 'waarnemen en interpreteren' omschreven als goed kunnen luisteren, observeren en empathisch zijn, waarbij het van belang is om een kind goed te 'volgen'. Als laatste werd de randvoorwaarde 'lef' benoemd, ofwel het bespreekbaar durven maken van het seksueel misbruik. Vanuit experts wordt benadrukt dat kinderen graag de moeilijke onderwerpen vermijden. "Durven te benoemen, (..) Kijk het gros van de kinderen wil het vermijden, dus dat is niet jouw taak. Jouw taak is juist om het te bespreken" (Expert twee).

Begeleiding

'Begeleiding' gaat over alle technieken die een professional toepast zodat het kind tot identificatie kan komen met gebeurtenissen, emoties, aspecten en personages van het verhaal. 'Begeleiding' gaat ook over aanvullende begeleiding naar aanvang van identificatie om bibliotherapie te versterken en/of aanvullen. De categorie 'begeleiding' bestaat uit vijf codeeenheden, te weten:

combineren van technieken, follow up, ruimte bieden, verkennen/vragen stellen, uitleg geven. ‘Vragen stellen en verkennen’ werd relatief vaak (34.09%) door professionals in de categorie benoemd. Experts verkennen hierbij thema’s (als verdriet, angst, misbruik) door vragen te stellen: ‘Je begint vooral eerst te verkennen van wat is er gebeurt en hoe noem je dat, en waar zat die dan aan’(Expert twee). Vragen worden gesteld om te ontdekken of kinderen emoties uit een verhaal herkennen, of om te verkennen hoe een kind ervaringen beleeft na aanvang van een verhaal: ‘Goh laten we eens kijken wat voor gevoelens er allemaal zijn en hoe dat bij jou is’(Expert twee). Het vragen stellen dient, volgens de experts, ook als functie om een gesprek op een laagdrempelige manier op gang te krijgen.

De codeereenheid ‘ruimte bieden’ vertaalt zich naar: het kind de ruimte geven voor commentaar en vragen: “Er is heel veel ruimte voor goh hoe is het bij jou of herken je dat?”(Expert twee). ‘Ruimte bieden’ wordt ook toegepast door een kind zich te laten oriënteren op wat voor hem van belang is: “Ik laat het kind ook een beetje uithalen wat het eruit wil halen” (Expert één).

Met betrekking tot de codeereenheid ‘follow-up’, is een belangrijk resultaat dat identificatie wordt bevorderd door na afloop van het lezen samenvattende technieken toe te passen. Een boekje wordt dan nagelopen of inzichten worden versterkt middels werkbladen en tekeningen: “Of dat ik van tevoren al een soort werkblad heb gemaakt met een hoofd zo van hé die zebra met de verwarde gevoelens, wat zit er allemaal in jouw hoofd?”(Expert twee). Wanneer identificatie heeft geleid tot inzicht in de eigen gevoelens herhaalt expert één dit soms ook in latere sessies: “Goh zo’n moment was dit dat dan misschien” om zo het geleerde inzicht niet te laten vervagen.

De codeereenheid ‘uitleg geven’ gaat over het toepassen van psycho-educatie. “Dan zet ik het [lezen van boeken] meestal in als een stuk psycho-educatie om het nog meer te sterken (..) uitleg geven over dat waar zij tegenaan lopen”(expert één). Naar aanvang van identificatie met een karakter wordt door de expert uitleg gegeven over problematiek van het aan het kind.

De codeereenheid ‘combineren van technieken’ gaat over het inzetten van andere therapeutische technieken in combinatie met bibliotherapie met als doel het versterken en/of aanvullen van bibliotherapie. Dit wordt door experts toegepast door spel en oefening te combineren met een boek. “[boekje over zebra die gevoelens voelt in het lijf] Hoe kunnen we zorgen dat bij jou die buikpijn weggaat? Ik weet nog wel wat oefeningen”.

Sensitiviteit.

De categorie ‘sensitiviteit’ houdt in dat een professional nauwkeurig let op het kind, zijn reacties, emoties en problematiek. De professional is sensitief en responsief en neemt waar, stemt af,

biedt veiligheid en herkenning zodat bibliotherapie het best tot stand kan komen. De bijbehorende codeereenheden zijn: afstemmen, herkenning, interpreteren en waarnemen, veiligheid bieden.

Bij 'afstemmen' kijkt de professional nauwkeurig welk boek ten aanzien van de problematiek, persoonlijkheidskenmerken en taalbegrip, zal worden ingezet en wanneer zo'n boek kan worden ingezet. Dit hangt af van de situatie: "Dan kan het zijn dat ik al drie boekjes meeneem en ter plekke kijk van hoe zit het kind erbij en wat speelt er nu op de voorgrond. En dan kies ik (een boek) op dat moment." (Expert twee). Hoe een boek vervolgens wordt gelezen wordt gezien als maatwerk. Experts geven aan dat soms een sessie voldoende is, soms een kind stukken hardop leest en soms niet, en soms een pauze wordt ingelast.

De codeereenheid 'interpreteren en waarnemen' houdt in dat de professional nauwkeurig let op de window of tolerance. Expert twee geeft aan dat wanneer emoties te hoog oplopen bij een kind er soms een pauze wordt ingelast: "Ik heb yogakaarten, van die kinderyoga kaarten en dan moet je poses gaan doen en daar kan je ook vreselijk bij lachen want dat is soms ook moeilijk, dus dan gaan we dat even doen". Daarnaast is de professional alert op de reacties van een kind. Zo geeft expert twee aan dat je als professional ook alert moet zijn wanneer kinderen soms 'veel vragen' of 'veel vertellen' omdat dit ook een vorm van vermijding kan zijn. Hoe dit verder tot uiting komt is niet toegelicht.

De codeereenheid 'veiligheid' gaat over het creëren van een veilige omgeving. Experts doen dit bijvoorbeeld door een gesprek aan te gaan over emoties waarbij wordt gerefereerd naar de emoties van het karakter, in plaats naar die van het kind. Aan veiligheid wordt ook betekenis verleend door een (letterlijke) veilige omgeving te maken: "Soms gaan we lekker op de grond zitten, of bouwen we eerst een hut en maken we een veilig plekje" (Expert twee).

De codeereenheid herkenning gaat over de erkenning en herkenning die een professional aanbiedt tijdens bibliotherapie wegens sensitiviteit ten aanzien van de problematiek van een kind. Soms verloopt dit via woorden: "Ik zeg ook heel veel joh deze boekjes zijn niet voor niks geschreven, dus andere kindjes hebben hier ook last van" (Expert twee). En soms via boekkeuze: "Dit kind heeft wel heel lang een geheim moeten meemaken dan zoek ik een boekje wat daarop gericht is. Zodat het kind daarin ook denkt, hé ik ben niet de enige" (Expert twee).

4.2.4 Terugkoppeling ouders.

Een belangrijke categorie, die vanuit de interviews is ontstaan, betreft 'terugkoppeling ouders', waarbij ouders worden betrokken in het bibliotherapeutisch proces. Expert twee geeft aan dat de terugkoppeling van ouders een belangrijk element is van bibliotherapie omdat aandacht voor ouder-kind relatie bevorderend kan zijn voor herstel. Op welke manier dit bevorderend werkt wordt niet

verder toegelicht. Terugkoppeling naar ouders betreft: het op de hoogte te stellen van ouders, een gesprek op gang brengen tussen ouder en kind en of psycho-educatie aan ouders. Expert één geeft aan dat ouders soms zelf ook vragen hebben ten aanzien van de problematiek van het kind. De expert geeft dan boeken mee, die ze samen kunnen lezen. Tevens wordt hiermee tussen ouder en kind een gesprek op gang gebracht. Boeken worden soms ook bewust meegegeven als middel voor ouder en kind om met elkaar in gesprek te gaan en elkaar beter te begrijpen. Expert één noemt dit “dezelfde taal spreken”. Expert twee benoemd niet expliciet dat boeken ook worden meegegeven om ouders psycho-educatie te bieden. Wel benoemen beide experts bewust ouders ‘op de hoogte stellen’: “Wil jij zo het boekje laten zien, of ‘ik wil het boekje laten zien!’”. En dan zeg ik: ‘vertel je dan ook even wat?’ (...) ze weten, we vertellen altijd wat” (Expert twee).

Conclusie

Dit onderzoek analyseert in hoeverre kinderboeken geschikt zijn voor bibliotherapeutisch gebruik voor kinderen van drie tot negen jaar die seksueel misbruikt zijn. Dit is gedaan door na te gaan in hoeverre en op welke manier de thema's terugkomen in de kinderboeken en kunnen leiden tot identificatie. De thema's zijn: anders zijn, belevingen, emoties, geheim, oplossing en coping en openbaarmaking, seksueel misbruik, type dader, type slachtoffer en afbeeldingen. Veel thema's komen veelvuldig op verschillende manieren terug in de tien geanalyseerde boeken.

Elk boek vertegenwoordigt een jong slachtoffer die misbruikt wordt. In elk boek komt een vorm van ongewenst aanraken en/of binnendringen voor. In de helft van de boeken gaat grooming vooraf aan het misbruik waarbij veelal met lieve woorden vertrouwen wordt gewonnen. De dader is vaak een bekende (zes boeken) en het misbruik houdt in zeven boeken langdurig aan. Het seksueel misbruik en de negatieve belevingen en emoties worden ondersteund met veelal donkere illustraties en/of illustraties van seksueel misbruik. De emotie angst wordt aangedragen en weergegeven op verschillende manieren. Kinderen zijn vaak bang vanwege dreiging, om niet geloofd te worden of om een ander in gevaar te brengen. Het dragen van een geheim is tevens een groot thema dat in negen boeken op diverse manieren wordt benoemd. Seksueel misbruik is in de boeken vaak een geheim vanwege dreigingen, angst voor onbekende gevolgen of omdat het slachtoffer de woorden niet heeft om over het geheim te praten. Verder geven resultaten weer dat acht slachtoffers 'nee' zeggen. Hier wordt niet altijd naar geluisterd door de pleger maar drie keer leidt het tot openbaarmaking. Tenslotte wordt er in zeven boeken benoemd dat het misbruik niet de schuld van het slachtoffer is, door het slachtoffer gerust te stellen en te vertellen dat de ander fout zit.

Geconcludeerd kan worden dat de geanalyseerde boeken in hoge mate mogelijkheden bieden voor herkenning aangezien de vanuit theorie opgestelde thema's veelvuldig op diverse manieren terugkomen, waardoor identificatie kan plaatsvinden. De uitzonderingen zijn de thema's 'anders zijn' en de codeereenheden van de categorie emoties 'schaamte' en 'schuld die nauwelijks terugkomen in de boeken.

Aansluitend is, aan de hand van interviews, geanalyseerd welke bibliotherapeutische technieken passend zijn bij het inzetten van kinderboeken omtrent seksueel misbruik voor kinderen van drie tot negen jaar. Uit de resultaten komen een aantal randvoorwaarden naar voren die voor een professional van belang zijn: affiniteit met boeken en kennis en ervaring ten aanzien van seksueel misbruik. Andere voorwaarden zijn, kunnen waarnemen en interpreteren en aangaande vermijdingsgedrag: het bespreekbaar durven maken van moeilijke onderwerpen. De resultaten wijzen uit dat identificatie veelal wordt begeleid door de techniek 'verkenning'. Professionals verkennen

middels het stellen van vragen met als doel te ontdekken of kinderen emoties uit een verhaal herkennen en/of om inzicht te krijgen in hoe een kind ervaringen beleeft. Aan de hand van de techniek ruimte bieden, kan een kind zelf vragen stellen en eigen interpretaties geven, wat de identificatie met het verhaal kan versterken. Om identificatie en inzicht te versterken wordt daarnaast uitleg gegeven en samenvattende technieken ingezet. Aanvullend worden boeken gecombineerd met spel en lichaamsgerichte oefeningen. Naast bovenstaande technieken geven professionals aan dat technieken van sensitiviteit worden ingezet; waardoor rekening wordt gehouden de problematiek, emoties en reacties van het kind. Zo wordt een boek zorgvuldig gekozen middels de techniek afstemmen door te kijken naar kind en problematiek. Daarnaast benoemen professionals alert te zijn op de reacties en emoties van een kind onder de techniek: interpreteren en waarnemen. In de resultaten komt naar voren dat professionals veiligheid bieden door over emoties van boekkarakters te spreken in plaats van over emoties van het kind zelf. Ook wordt veiligheid geboden door samen een veilige plek te bouwen (zoals een hut). Tevens biedt de professional herkenning en erkenning door aan te geven dat het kind niet de enige is die dit meemaakt en door doelgericht een boek in te zetten dat herkenning kan bieden. Als laatste is benoemd dat de ouder-kind relatie bevorderend kan zijn voor herstel. Terugkoppeling van de bibliotherapeutische sessie is daarbij van belang.

Geconcludeerd kan worden dat het inzetten van begeleidende- en sensitieve technieken binnen bibliotherapeutisch gebruik passend is. Bibliotherapie is mogelijk op voorwaarde dat de professional over genoeg kennis en ervaring beschikt, waarneemt en interpreteert, affiniteit met boeken heeft en bespreekbaar durft te maken waarbij terugkoppeling met ouders noodzakelijk is.

In antwoord op de hoofdvraag kan worden geconcludeerd dat, wanneer gelet op tekst en illustraties, Nederlandse kinderboeken voor drie tot negen jaar over seksueel misbruik in hoge mate geschikt zijn voor bibliotherapeutisch gebruik. Herkenbare thema's komen veelvuldig terug waardoor identificatie kan plaatsvinden. Bibliotherapie kan plaatsvinden mits de professional over voldoende kennis en kunde beschikt ten aanzien van seksueel misbruik, affiniteit heeft met boeken, waarneemt en interpreteert en thema's bespreekbaar durft te maken. Bij het inzetten van boeken binnen behandeling van seksueel misbruikte kinderen is het passend om identificatie te begeleiden en sensitieve technieken in te zetten. De bibliotherapeutische sessie moet altijd worden teruggekoppeld naar ouders.

Discussie

McDaniel (2001) laat zien dat seksueel misbruikte kinderen vaak het gevoel hebben de ‘enige’ te zijn die dit is overkomen, met als gevolg gevoelens van schaamte (Baarda et al., 2005). Ondanks dat in de theorie ‘het gevoel de enige te zijn’ naar voren is gekomen als belangrijk thema, wijzen de resultaten uit dat het thema ‘anders zijn’ nauwelijks voorkomt in de geanalyseerde boeken. Een opvallende bevinding is dat, wanneer ‘anders zijn’ wel wordt aangedragen, het voornamelijk terugkomt in het gevoel eenzaam of alleen te zijn. McElvaney et al. (2021) tonen daarnaast dat een kind zich ‘anders’ kan voelen vanwege negatieve uitspraken van de pleger, die door het kind worden opgenomen in het zelfbeeld. Het gevoel ‘anders te zijn’ wegens een negatief zelfbeeld, zoals aangedragen door McElvaney et al. (2021), komt in de boeken echter bijna niet terug. Over het algemeen lijkt het erop dat identificatie met het gevoel ‘anders zijn’ daarmee niet gebeurt middels tekst uit de boeken. Professionals bieden een kind echter herkenning en erkenning dat het niet de enige is, door aan te geven dat het boek is geschreven omdat er anderen zijn die hetzelfde meemaken. De resultaten van de interviews geven daarnaast weer dat professionals doelgericht boeken uitkiezen, met specifieke thema’s, zodat een kind ook daardoor ervaart dat het niet alleen is. Mogelijk is ondervertegenwoordiging van het thema ‘anders zijn’ in de tekst daarmee niet problematisch, mits de professional aandacht besteedt aan het thema ‘anders zijn’. Herkenning komt dan met name terug in het therapeutische onderdeel.

Een ander opvallend resultaat is dat de emotie ‘angst’ bijna de helft van alle emoties representeert. Dit resultaat vertoont overeenkomsten met de literatuur van Morrison et al. (2018) en Wallis en Woodworth (2021), waarin wordt verondersteld dat kinderen vaak bang zijn vanwege dreiging en manipulatie, bang zijn om anderen in gevaar te brengen of om niet geloofd te worden. Opvallend is dat kinderen ook vaak bang zijn om de dader zelf te verliezen omdat deze dader voor hen soms een belangrijk persoon is (Morrison et al., 2018). Ondanks dat vijf boeken een voor het slachtoffer bekend persoon representeren, komt in geen enkel boek terug dat het kind bang is de dader te verliezen. Daarnaast blijkt uit de theorie van London en Bruck (2005) en McElvaney (2021) dat een kind vaak schaamte en schuld ervaart als gevolg van seksueel misbruik. In tegenstelling tot de theorie spelen zowel schaamte als schuld maar een kleine rol in twee boeken. Er kan gesuggereerd worden dat herkenning van de thema’s schaamte en schuld niet altijd kan plaatsvinden aan de hand van de boeken. De resultaten van de interviews laten echter zien dat professionals vragen stellen om emoties van het kind ten aanzien van seksueel misbruik te verkennen. Mogelijk kan binnen het therapeutisch onderdeel daarmee alsnog herkenning en erkenning worden gegeven voor deze gevoelens.

Herkenning lijkt ook te kunnen plaatsvinden binnen het thema geheim. Morrison et al. (2018) veronderstellen dat seksueel misbruik vaak een geheim is vanwege dreigementen of omdat kinderen angstig zijn voor de onbekende gevolgen van openbaarmaking, op zichzelf en omgeving. De resultaten komen overeen met de literatuur van Morrison (2018); het hebben van een geheim komt in negen van de tien boeken terug, voor een groot deel omdat kinderen hierin worden bedreigd. Een klein deel van de boeken beschrijft dat seksueel misbruik een geheim is, omdat kinderen angst ervaren voor de gevolgen. Ook vertonen de resultaten overeenkomsten met Wallin (2020), die laat zien dat kinderen niet altijd woorden hebben voor traumatische ervaringen. In de boeken heeft een karakter niet altijd de woorden voor een geheim of ervaart het karakter het geheim als te pijnlijk waardoor het niet over het geheim spreekt. De overeenkomsten tussen theorie en praktijk kunnen suggereren dat het thema geheim, zoals in de boeken aangedragen, bij kinderen tot herkenning kan leiden.

Daarnaast wijst het onderzoek uit dat het globale profiel van de daders overeenkomt met de studie van Ferragut (2021) dat aantoont dat de meeste plegers voor het kind bekend zijn en dat intra-familiaal misbruik vaak langer aanhoudt. In zes van de tien boeken was de pleger voor het kind bekend, en in alle boeken met intra-familiaal misbruik was sprake van meervoudig misbruik. Ook wordt verondersteld vanuit Baarda et al. (2005) dat een kind zich sneller kan identificeren met een karakter dat globaal dezelfde leeftijd heeft. Alle boeken vertegenwoordigen kinderen als slachtoffers. Hiermee lijkt het alsof identificatie ten aanzien van leeftijd en/of 'type dader' plaats kan vinden.

Zowel Noll (2021) als McElvaney et al. (2021) laten zien dat kinderen die seksueel misbruikt zijn een vergrote kans hebben op het ontwikkelen van vermijdende copingstrategieën. In lijn met de theorie komt dit ook relatief vaak terug in de boeken doordat een karakter zich verstoopt of afleiding zoekt. Opvallend is dat in acht boeken het slachtoffer nee zegt en in zeven boeken met het slachtoffer wordt gepraat door het slachtoffer te complimenteren voor openbaarmaking, te vertellen dat het niet zijn schuld is en dat de pleger fout zat. De Vries et al. (2017) en Robijn (2020) veronderstellen dat bibliotherapie kinderen copingstrategieën aanleren die het gedrag van een personage weerspiegelen. Mogelijk kunnen kinderen dus leren dat voor jezelf opkomen (nee zeggen) en over misbruik praten goed is middels de boeken. Vanuit de resultaten van de interviews wordt 'erover praten' ondersteund. Professionals zijn alert op vermijding van een kind en moeilijke onderwerpen bespreekbaar maken wordt gezien als randvoorwaarde. Het lijkt erop dat zowel de professional als de tekst in boeken daarmee kinderen aanmoedigen over het misbruik te praten.

Stewart en Ames (2014) geven aan dat boeken een gevoel van afstand en veiligheid kunnen bieden waarin kinderen met traumatische ervaringen stressvolle en of pijnlijke ervaringen kunnen verkennen. Om bibliotherapie het meest effectief te laten zijn, moet de professionals hierbij goed letten

op de reacties van een kind (Georgios & Nadezda, 2022). De resultaten van de interviews bevestigen het standpunt dat boeken een bepaalde veiligheid bieden en een laagdrempelige manier zijn om over (de gevolgen van) seksueel misbruik te spreken. Anderzijds geven de professionals aan dat emoties nog steeds hoog kunnen oplopen, waarbij het de taak van de professional is om sensitief en responsief te zijn op de window of tolerance van een kind. Een belangrijk resultaat is dat veiligheid niet alleen via de tekst van het boek wordt geboden, maar ook door de professionals door een veilige omgeving te creëren voor het kind. Daarmee lijkt de invloed van bibliotherapie tevens samen te hangen met de kennis en kunde van de professional, waarbij de waarde van veiligheid bieden door de professional niet mag worden onderschat.

De kracht en beperkingen van het onderzoek

Het huidige onderzoek betreft een zorgvuldige analyse van tien kinderboeken dat op een innovatieve manier zeer bruikbare en waardevolle data heeft opgeleverd. De kinderboeken geven rijkelijk inzicht in de manier waarop thema's worden weergegeven, waardoor duidelijk is hoe dit tot identificatie bij slachtoffers kan leiden. Een beperking is echter, dat de kwaliteit van de codeboek niet is gemeten met behulp van de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid. Hierdoor is het onbekend in hoeverre een andere onderzoeker dezelfde resultaten had verkregen wanneer deze de codeboeken had toegepast. Verder is voorafgaand aan de analyse van de interviews geen pilotfase gedaan van het codeboek 'experts'. Hierdoor kwam pas laat in het onderzoek naar voren dat bepaalde categorieën en codeereenheden tekortschoten. Dit kan de resultaten ten negatieve hebben beïnvloed doordat, mogelijk, niet alle passages van de interview juist geïnterpreteerd en gecodeerd zijn. Hier is echter wel aan tegemoet gekomen door navolgbaar te zijn in gemaakte keuzes. Theorie en regels zijn nauwkeurig vastgelegd in de codeboeken. Bijkomend is er door de onderzoeker schaarse literatuur gevonden over het thema 'illustraties', hierdoor kunnen weinig conclusies worden getrokken over de bijdrage van afbeeldingen aan de geschiktheid van de illustraties voor bibliotherapie.

Het huidige onderzoek bevat een waardevolle verdieping, in de vorm van expertinterviews. Een beperking hierin is dat slechts twee interviews zijn afgenomen wat de betrouwbaarheid en generaliseerbaarheid van de resultaten kan hebben verminderd. Hoewel weinig ruimte was voor aanvullende interviews, doordat het onderzoek alleen is uitgevoerd, zijn meer expertinterviews wenselijk.

Vervolgonderzoek

De huidige studie kan als een betekenisvolle start worden gezien voor vervolgonderzoek. Om een volledig beeld te krijgen over de mate waarin de Nederlandse boeken geschikt zijn voor bibliotherapie zal in vervolgonderzoek voorafgaand een literatuurstudie moeten plaatsvinden. Middels een literatuurstudie kan kritisch worden gekeken of de nu geformuleerde thema's, verwerkt als categorieën, een volledige representatie is van belangrijke thema's zoals ervaren door kinderen die seksueel misbruikt zijn. Een mogelijkheid hierin is om thema's te selecteren aan de hand van de Delphi-methode waarbij een goed onderbouwd codeboek tot stand komt aan de hand van experts, discussie en feedback. Aansluitend is het van belang dat alle codes, zowel die van de kinderboeken als die van de expertinterviews, op kwaliteit zullen worden beoordeeld middels de interbeoordelaarsbetrouwbaarheid.

Daarnaast zal extra aandacht moeten zijn voor het thema afbeeldingen. Wegens gebrek aan (gevonden) wetenschappelijke bronnen is het een mogelijkheid auteurs en illustratoren te bevragen naar de geschiktheid van illustraties en in welke mate dit kan bijdragen aan identificatie en inzicht.

Tevens is vervolgonderzoek van noodzaak, om de betrouwbaarheid van de interviews nader te bepalen. Hierbij is het een mogelijkheid om het aantal expertinterviews te vergroten. Ook is het advies om een pilotfase in te zetten en samen te coderen, waardoor tekortkomingen sneller worden gevonden.

Implicaties

Doordat bibliotherapie ten goede kan komen aan de traumaverwerking en copingsvaardigheden, zullen kinderboeken over seksueel misbruik (breder) ingezet moeten worden in behandeling van kind en jeugd. Hiervoor is het van belang dat professionals bekend raken met boeken als effectieve strategie. Bibliotherapie zal daartoe in traumagerichte organisaties breder onder de aandacht moeten komen, waardoor professionals de kans krijgen op scholing en uitwisseling van gedachten over bestaande boeken, ervaringen en tips.

Daarnaast hangt de waarde van bibliotherapie, voor kinderen die seksueel misbruikt zijn, sterk af van de kennis en kunde van een professional. Waar theorie en interviews enerzijds wijzen op de kracht van boeken als veilige en gezonde manier om traumatische ervaringen te bespreken, duiden deze ook op de randvoorwaarden in de klinische praktijk. Professionals zullen sensitieve technieken moeten inzetten, identificatie begeleiden en beladen thema's bespreekbaar kunnen maken. In het beschikbare materiaal lijken de thema's 'anders zijn', 'schaamte' en 'schuld', maar onderbelicht en ondervertegenwoordigd te zijn. Dit zou betekenen dat binnen bibliotherapie professionals technieken van verkenning en herkenning in moeten zetten om aan deze gevoelens tegemoet te komen. Verder

zullen de onderbelichte thema's (anders zijn, schaamte, schuld) ook door auteurs en illustratoren moeten worden meegenomen wanneer ze besluiten om een nieuw boek te schrijven en/of te illustreren.

Literatuurlijst

- Alaggia, R. (2004) Many ways of telling: expanding conceptualizations of child sexual disclosure. *Child Abuse & Neglect*, 28(11), 1213-1227. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.03.016>
- Baarda, B., Poortvliet, E., & Verhoeks, M. (2005). *Leesdokter: de bibliotherapeutische invloed van kinderboeken*. Uitgeverij SWP.
- Bennet, N., & O'Donohue, W. (2014). The Construct of Grooming in Child Sexual Abuse: Conceptual and Measurement Issues. *Journal of Child Sexual Abuse*, 23(8), 957-976. <https://doi.org/10.1080/10538712.2014.960632>
- Celik, G., Tahiroğlu, A., Yoruldu, B., Varmış, D., Çekin, N., Avci, A., Evliyaoğlu, N., & Nasiroğlu, S. (2018). Recantation of sexual abuse disclosure among child victims: accommodation syndrome. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(6), 612–621. <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1477216>
- Cordón, I. M., Pipe, M. E., Sayfan, L., Melinder, A., & Goodman, G. S. (2004). Memory for traumatic experiences in early childhood. *Developmental Review*, 24(1), 101-132. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2003.09.003>
- Corrigan, F. M., Fisher, J. J., & Nutt, D. J. (2011). Autonomic dysregulation and the Window of Tolerance model of the effects of complex emotional trauma. *Journal of Psychopharmacology*, 25(1), 17-25. <https://doi.org/10.1177/0269881109354930>
- Craven, S., Brown, S., & Gilchrist, E. (2006). Sexual grooming of children: Review of literature and theoretical considerations. *Journal of Sexual Aggression*, 12(3), 287-299. <https://doi.org/10.1080/13552600601069414>
- CSG. (2022). *Heb jij hulp nodig? Wij kunnen jou helpen*. Geraadpleegd op 15 mei 2022, van <https://centrumseksueelgeweld.nl/het-is-niet-jouw-schuld/>
- Dale, L. P., Carroll, L. E., Galen, G., Hayes, J. A., Web, K. W., & Porges, S. W. (2009). Abuse History is related to Autonomic Regulation to Mild Exercise and Psychological Wellbeing. *Applied Psychophysiology and Biofeedback*, 34(4), 299-308. <https://doi.org/10.1007/s10484-009-9111-4>
- De Bibliotheek. (z.d.). *Over bibliotheek.nl*. Geraadpleegd op 25 mei 2022, van <https://www.bibliotheek.nl/contactinformatie/over-deze-website.html>

- De Graaf, H. (2013). *Van alle leeftijden De seksuele levensloop van conceptie tot overlijden*. Rutgers WPF. Geraadpleegd op 12 mei 2022, van <https://shop.rutgers.nl/666378.pdf>
- De Vries, D., Brennan, Z., Lankin, M., Morse, R., Rix, B., & Beck, T. (2017). Healing With Books A Literature Review of Bibliotherapy Used With Children and Youth Who Have Experienced Trauma. *Therapeutic Recreation Journal*, 51(1), 48-74. Geraadpleegd op 15 mei 2022, van <https://js.sagamorepub.com/trj/article/view/7652/6022>
- Downing, N. R., Akinlotan, M., & Thornhill, C. W. (2021). The impact of childhood sexual abuse and adverse childhood experiences on adult health related quality of life. *Child Abuse & Neglect*, 120. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.105181>
- Ferragut, M., Ortiz-Tallo, M., & Blanca, M. J. (2021). Victims and Perpetrators of Child Sexual Abuse: Abusive Contact and Penetration Experiences. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18. <https://doi.org/10.3390/ijerph18189593>
- Flick, U. (2018). *An introduction to qualitative research*. SAGE.
- Georgios, K., & Nadezda, S. (2022). Bibliotherapy and possibilities of Intervention in Problems of Child Psychopathology. *International Journal of Social Science Research and Review*, 5(2), 12-19. <http://dx.doi.org/10.47814/ijssrr.v5i2.153>
- Gewirt-Meydan, A., & Opuda, E. (2022). The impact of Child Sexual Abuse on Men's Sexual Function: A Systematic Review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 23(1), 265-277. <https://doi.org/10.1177/1524838020939134>
- Goosen, C. (2019). Trauma door seksueel misbruik bij een kind: signalen, gevolgen en mogelijkheden tot ondersteuning. *Bijblijven*, 35, 30-39. <https://doi.org/10.1007/s12414-019-0064-0>
- Katz, C., & Field, N. (2022). Unspoken: Child-Perpetrator Dynamic in the Context of Intrafamilial Child Sexual Abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(5-6). <https://doi.org/10.1177/0886260520943723>
- Korkman, J., Santtila, P., Drzewiecki, T., & Sandnabba, K. (2008). Failing to keep it simple: Language use in child sexual abuse interviews with 3-8-year-old children. *Psychology, Crime & Law*, 14(1), 41-60. <https://doi.org/10.1080/10683160701368438>

- Leung, E., & Adams-Whittaker, J. (2022). Content Analysis of LGBTQ Picture Books for Elementary Education Through an Intersectional Lens. *Frontiers in Education*, 6. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.769769>
- London, K., Bruck, M., Ceci, S. J., & Shuman, D. W. (2005). Disclosure of child sexual abuse: what does the research tell us about the ways that children tell? *Psychology, Public Policy, and Law*, 11(1), 194-226. <https://doi.org/10.1037/1076-8971.11.1.194>
- Maris, S., Vink, R., Deurloo, J., Oud, B., de Lijster-van Kampen, G., & Kuyper, A. (2020). *Richtlijn/onderbouwing Seksuele ontwikkeling voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. NPI; NVO; BSPW. Geraadpleegd op 25 mei 2022, van <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/wp-content/uploads/2020/05/Richtlijn-Seksuele-Ontwikkeling-Onderbouwing.pdf>
- Martell, M. M., Witt, S. D., & Witt, D. D. (2013). An Analysis of Books for Preschool Children Experiencing Bereavement and Loss. *Education and Society*, 31(1), 37-52. <https://doi.org/10.7459/es/31.1.04>
- Mathews, B., & Collin-Vézina, D. (2019). Child Sexual Abuse: Toward a Conceptual Model and Definition. *Trauma, Violence & Abuse*, 20(2), 131-148. <https://doi.org/10.1177/1524838017738726>
- McCartan, K., Uzieblo, K., & Smid, W. J. (2020). Professionals' Understandings of and Attitudes to the Prevention of Sexual Abuse: An International Exploratory Study. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 65(8), 815-831. <https://doi.org/10.1177/0306624X20919706>
- McDaniel, C. (2001). Children's Literature as Prevention of Child Sexual Abuse. *Children's Literature in Education*, 32(3), 203-224. <https://doi.org/10.1023/A:1010402202633>
- McElvaney, R., Lateef, R., Collin-Vézina, D., Alaggia, R., & Simpson, M. (2021). Bringing Shame Out of the Shadows: Identifying Shame in Child Sexual Abuse Disclosure Processes and Implications for Psychotherapy. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-23. <https://doi.org/10.1177/08862605211037435>
- Morrison, S. E., Bruce, C., & Wilson, S. (2018). Children's Disclosure of Sexual Abuse: A Systematic Review of Qualitative Research Exploring Barriers and Facilitators. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(2), 176-194. <https://doi.org/10.1080/10538712.2018.1425943>

- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen kinderen. (2014). *Op goede grond De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Nationaal Rapporteur. Geraadpleegd op 10 mei 2022, van https://www.nationaalrapporteur.nl/binaries/nationaalrapporteur/documenten/rapporten/2014/05/27/nationaal-rapporteur-op-goede-grond-de-aanpak-van-seksueel-geweld-tegen-kinderen-2014/nationaal-rapporteur.op-goede-grond.de-aanpak-van-seksueel-geweld-tegen-kinderen.2014_tcm23-34727.pdf
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen kinderen. (2019). *Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2018*. Nationaal Rapporteur. Geraadpleegd op 24 maart 2022, van https://www.nationaalrapporteur.nl/binaries/nationaalrapporteur/documenten/rapporten/2019/11/20/slachtoffermonitor-seksueel-geweld-tegen-kinderen-2017-2018/Slachtoffermonitor+Seksueel+Geweld+tegen+Kinderen+2017-2018_e-pdf_tcm23-417762.pdf
- Nicolai, N. (2008). *Handboek Psychotherapie na seksueel misbruik*. Tijdstroom.
- Noll, J. G. (2021). Child Sexual Abuse as a Unique Risk Factor for the Development of Psychopathology: The Compounded Convergence of Mechanisms. *Annual Review of Clinical Psychology*, 17, 439-464. <https://doi.org/10.1145/annurey-clinpsy-081219-112621>
- Pardeck, J. T. (1994). Using Literature to help adolescents cope with problems. *Adolescence*, 29(4), 421-427. Geraadpleegd op 27 maart 2022, van <https://www.proquest.com/docview/1295937329/fulltextPDF/BBCB7F18E83B41A4PQ/1?accountid=11219>
- Porges, S. W. (2019). *De polyvagaal theorie De neurofysiologische basis van emotie, gehechtheid, communicatie en zelfregulatie*. (H. Vertus., & H. Lustig, Vert.). Uitgeverij Mens!
- Regan, K., & Page, P. (2008). "Character" Building: Using Literature to Connect with Youth. *Reclaiming Children and Youth*, 16(4), 27-43. Geraadpleegd op 12 maart 2022, van <https://web-p-ebscohost-com.proxy-ub.rug.nl/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=6bdf574c-2e87-4a88-b0dd-f4de6b02769f%40redis>

- Rijksoverheid. (z.d.). *Wat is seksueel misbruik van kinderen?* Rijksoverheid.nl. Geraadpleegd op 30 juni 2022, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kindermishandeling/vraag-en-antwoord/wat-is-seksueel-misbruik-van-kinderen>
- Robijn, M. (2020). *Voorleesprojecten voor vluchtelingenkinderen hoe kan de kracht van verhalen worden ingezet om psychosociale gezondheid te versterken?* Stichting lezen. Geraadpleegd op 17 maart 2022, van https://www.lezen.nl/sites/default/files/voorleesprojecten_voor_vluchtelingenkinderen-2020_digitaal.pdf
- Schreier, M. (2012). *Qualitative Content Analysis in Practice*. SAGE.
- Sevinç, G. (2019). Healing mental health through reading: bibliotherapy. *Psikiyatride Guncel Yaklasimlar-Current Approaches in Psychiatry*, 11(4), 483–495. <https://doi.org/10.18863/pgy.474083>
- Stewart, P. E., & Ames, G. P. (2014). Using Culturally Affirming, Thematically Appropriate Bibliotherapy to Cope with Trauma. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 7(4), 227-236. <https://doi.org/10.1007/s40653-014-0028-6>
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837-851. <https://doi.org/10.1177/1077800410383121>
- Van Berkel, S. R., Prevoo, M. J. L., Linting, M., Pannebakker, F. D., & Alink, L. R. A. (2020). Prevalence of child maltreatment in the Netherlands: An update and cross-time comparison. *Child Abuse & Neglect*, 103. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2020.104439>
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2016). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Coutinho.
- Verdrag inzake de Rechten van het Kind*. (1989, 20 november). Overheid.nl. Geraadpleegd op 25 juni 2022, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/trb-1990-170>
- Wallin, D. J. (2020). *Gehechtheid in de psychotherapie* (5e editie). Uitgeverij Nieuwezijds.
- Wallis, C. R. D., & Woodworth, M. (2021). Non-offending caregiver support in cases of child sexual abuse: An examination of the impact of support on formal disclosures. *Child Abuse & Neglect*, 113. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2021.104929>

Wamser-Nanney, R., & Campbell, C. L. (2020). Childhood sexual abuse characteristics, abuse stress, and PTSS: Ties to sexual behavior problems. *Child Abuse & Neglect, 105*.
<https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104290>

Wohl, A., & Kirschen, G. W. (2019). Reading the Child Within: How bibliotherapy can Help the Victim of Child Sexual Abuse. *Journal of Child Sexual Abuse, 29*(4), 490-498.
<https://doi.org/10.1080/10538712.2019.1630882>

Literatuurlijst kinderboeken

- Baartman, K. (2013). *Eiland zonder boten* (M. Ottenheim, Illus.). Uitgeverij Roots.
- Berebrouckx, A. (2011). *Kleintje of het grote geheim* (A. Berebrouckx, Illus.). De eenhoorn.
- Delfos, M. (2012a). *Blijf van me af! Over seksueel misbruik bij jongens* (S. Schupp, Illus.). Trude van Waarden Produkties.
- Delfos, M. (2012b). *Het is niet leuk! Over kinderen die andere kinderen seksueel misbruiken* (S. Schupp, Illus.). Uitgeverij SWP.
- Kennis, V., & Veldeman, T. (2017). *De spin en de vlieg* (N. Christiaens, Illus.). Van Halewyck.
- Lammertink, I. (2015). *Voor dat geheim ben ik te klein*. (N. Talsema, Illus.). Clavis Uitgeverij.
- Meier, K. (1997). *Knuffel heeft zorgen* (A. Bley, Illus.). De Vries-Brouwers.
- Steggink, D. (2013). *Daar zwemt Sonnie*. Uitgeverij SWP.
- Van Rossum-Logmans, G. (2011). *Blijf met je pootjes van mij af*. Bureau Jip.
- Wabbes, M. (1998). *Beertje klein en grote wolf*. Bakermat Mechelen.

Bijlagen

Bijlage 1. Codeboek kinderboeken

Hoofdregele: o.b.v. theorie van Schreier (2012)

- (a) Codeboek is uni-dimensionaal. Elke categorie/ codeereenheid meet enkel een aspect.
- (b) Tenzij weergegeven overlappen de codeereenheden niet
- (c) Alle relevante informatie wordt toegeschreven aan een categorie
- (d) Elke categorie/eenheid wordt minstens eenmaal toegepast

Afbeelding: Alle plaatjes, achtergronden en illustraties die voorkomen in het boek.

Theorie: Pardeck (1994) toont aan dat het van belang is om binnen bibliotherapie te kijken naar de vorm van het boek. Binnen afwegingen zal ook naar afbeelding moeten worden gekeken. Voornamelijk bij kinderen spreken afbeeldingen tot de verbeelding en zijn illustraties daarom van belang (Georgios en Nadezda, 2022). Op basis van deze theorie is de categorie afbeelding ontstaan. De codeereenheden zijn op basis van *logica* tot stand gekomen.

Regel: Donker, licht & plaatjes van seksueel misbruik kunnen overlappen. Een afbeelding kan hierdoor meerdere codeereenheden gelabeld krijgen.

Donker	Licht	Zwart-Wit	Seksueel misbruik
Paars	Wit	Enkel gebruik van zwart en wit illustraties	Iemand ligt boven op ander
Zwart	Geel		Iemand raakt ander aan
Bruin	Oranje		Iemand likt ander
Rood	Roze		Iemand pakt ander vast
Donkergroen	Groen		Iemand ligt tegen ander aan
Donkerblauw	Lichtblauw		Er zijn blote lichaamsdelen te zien

Anders zijn: Het gevoel de enige te zijn die dit overkomt, hierin anders te zijn dan andere kinderen. Maar ook het hebben van een negatief zelfbeeld, of een verandering merken in zichzelf, het gevoel anders te zijn dan voorheen.

Theorie: Kinderen die extreme situaties hebben meegemaakt hebben vaak het gevoel de enige te zijn, zoals kinderen die seksueel misbruik hebben meegemaakt (McDaniel, 2001). Seksueel misbruik is een zeer stigmatiserende ervaring, waarbij negatieve uitspraken die naar het kind worden gecommuniceerd worden opgenomen in het zelfbeeld. Dit met gevolg dat een kind zich vaak onvolwaardig en beschadigt voelt als mens zijnde (McElvaney et al., 2021). Aan de hand van deze theorie is de categorie anders zijn tot stand gekomen.

Algemeen:

Eenzaam/alleen

Speciaal

Onzeker

Raar

Opvallen

Buitengesloten

Onbegrip

Niet normaal

Anders

Gek

Vergelijking met anderen

Verwarring/anders

Verandering

Beleving: De belevingen van een slachtoffer als reactie op een situatie. Het gaat hier om het willen(wensen), voelen en denken van het slachtoffer. Belevingen van verwanten of daders worden niet meegenomen.

Theorie: Om identificatie met een boekkarakter mogelijk te maken moeten karakters tot leven worden gebracht door ze herkenbare eigenschappen toe te schrijven die dingen denken, voelen en beleven zoals de meeste kinderen dat zo beleven (Baarda et al., 2005). Aan de hand van deze theorie is de categorie beleving tot stand gekomen. De codeereenheden zijn ontstaan vanuit *logica*

Negatief	Positief
Willen: ik wil (niet), ik wil weg, Voelen: het voelt niet goed, voelt naar, ik voel me leeg/moe/uitgeput, ik voel me vreselijk/ellendig/kut/niet fijn/ ongelukkig. Denken: ik vind het niet leuk, ik heb er een hekel aan, ik vind het stom, ik begrijp het niet, ik snap het niet, ik ben in de war	Willen: ik wil dit, ik wil het liefst, ik wil wel Voelen: dit voelt goed: ik voel me veilig/warm/gelukkig/ opgelucht/fijn/ stralend Denken: ik vind het leuk/goed; mooi, gezellig, heerlijk, plezierig, ik heb er zin in, ik heb geluk, eindelijk, gelukkig, lekker.

Emoties: Het gaat hier om de emoties die het **slachtoffer** ervaart en voelt. Belevingen van andere boekkarakters worden niet meegenomen.

Theorie: Morrison et al. (2018) toont aan dat seksueel misbruik gepaard gaat met gevoelens van angst. De theorie van McElvaney (2021) suggereert dat kinderen die seksueel misbruikt zijn vaak schaamte en schuldgevoelens ervaren. En dat deze nauw verbonden zijn met andere emoties. Op basis van deze theorieën zijn de codeereenheden: schaamte, schuld en angst tot stand gekomen. Boos, verdriet en blij zijn op basis van *logica* tot stand gekomen.

Boos	Blij	Schaamte	Schuld	Verdriet	Angst
Boos	vrolijk In de wolken	Schaamte Rode wangen	schuldig Heb ik genoeg gedaan om het te stoppen	verdrietig snikkend	Bang (niet) durven
	Blij			Huilen tranen	schrikken

Oplossing & coping: hoe wordt er omgegaan met seksueel misbruik? Wat doet het slachtoffer in de situatie van seksueel misbruik (zoekt het kind afleiding, verstopt het kind zich, of zegt het nee). Het gaat in deze categorie ook om hoe er worddoor belangrijke anderen in het verhaal met seksueel misbruik. Biedt de ander troost en wordt erover gepraat? Aangezien soms coping tot een (tijdelijke) oplossing kan leiden (even niet meer verdrietig zijn) heet dit thema: oplossing & coping.

Regel: troost ontvangen en erover praten vindt plaats na openbaarmaking. Afleiding, verstopp en nee zeggen kan ook plaatsvinden vooraf, of tijdens het seksueel misbruik.

Theorie: Slachtoffers van seksueel misbruik hebben een vergrote kans op het ontwikkelen van vermijdende copingstrategieën (Noll, 2021), als bescherming tegen pijn en leed van het trauma (McElvaney et al., 2021). Vanuit deze theoretische kennis is het van belang te kijken naar welke vormen van coping er terugkomen in de boeken. Daarnaast geeft theorie weer dat bibliotherapie een kinderen ‘gezonde’ copingstrategieën kunnen meegeven (Wohl & Kirschen, 2019). Op basis van de bovenstaande theorie is de categorie: oplossing en coping ontstaan. De codeereenheden zijn vervolgens ontstaan vanuit *logica*.

Afleiding	Verstoppen	Nee zeggen	Troost ontvangen	Erover praten
Ogen dicht doen	Verstoppen	Ga weg!	Verwanten bieden troost	Verwanten geven aan dat ze niet boos zijn
Vergeten van zorgen	Vluchten	Laat me met rust!	Verwanten slaan arm om slachtoffer heen	Verwanten geven aan wat wel en niet goed aanraken is
Andere dingen denken	Weggaan	Veel geluid maken/ tegenstribbelen	Verwanten geven knuffel	Verwanten geven aan wat wel/niet gepast gedrag is
Wegdromen	Wegrennen	Blijf staan/daar	Verwanten moedigen de ander aan	Verwanten geven aan dat slachtoffer goed gehandeld heeft
Andere activiteit doen om te vergeten		Ik wil niet, niet doen!	Andere vormen van fysieke troost (bijv. zoenen)	Verwanten geven aan dat het niet de schuld is van het slachtoffer
Zichzelf pijn doen om andere pijn te vergeten		Het is niet leuk	Verwanten geven compliment ongerelateerd aan manier van handelen	
		Stop Nee		

Openbaarmaking: hoe wordt het seksueel misbruik openbaar gemaakt? Gebeurt dat intentioneel door het kind of krijgt het kind hulp van een ander? Dit kan doordat de ander het kind uitnodigt te vertellen, het o.b.v. toeval ziet of hoort en dan hulp zoekt. Hulp ontvangen kan ook inhouden dat wanneer een kind intentioneel zijn/haar geheim heeft onthuld dat de ander vervolgens hulp aanbiedt.

Regel: intentionele openbaarmaking vindt vlak voor openbaarmaking plaats. Hulp ontvangen kan vlak vooraf, tijdens of kort na de intentionele openbaarmaking.

Theorie: Openbaarmaking, het onthullen van misbruik, is een dynamisch en complex proces (Celik et al., 2018). Alaggia (2004) toont aan dat er meerdere vormen van openbaarmaking zijn waaronder de volgende drie in de kinderboeken studie zijn meegenomen: (a) intentionele openbaarmaking van het kind via woorden (b) intentionele openbaarmaking via gedrag (c) op basis van toeval door derden. Op basis van deze theorie is de categorie openbaarmaking en de codeeenheden: intentioneel en hulp ontvangen, ontstaan.

Intentioneel	Hulp ontvangen
Ik wil vertellen	Ander ziet het door toeval en helpt
Begint te vertellen	Toevallig
Ik moet wat vertellen	Doorvertellen
Maakt tekening/brief met hulpvraag voor een ander	Begrijpen
Vertelt per ongeluk/flapt het eruit	Vragen
Maakt via gedrag hulpvraag intentioneel kenbaar voor een ander	Luisteren
	Hulp zoeken
	Ik ga jou helpen
	Ik zal de ander stoppen

Geheim: Het hebben van een geheim is een belangrijk thema, voor kinderen die seksueel misbruikt zijn. Geheimhouding van seksueel misbruik kan leiden tot onbehandelde psychologische symptomen (Wallis & Woodworth, 2021). Herkenning in het dragen van een ‘zwaar’ geheim is daarom van belang. In deze categorie wordt daarom gekeken waarom het misbruik een geheim bleef. Vond het slachtoffer het moeilijk verwoorden, werd het bedreigd of gemanipuleerd of was het angstig voor onbekende gevolgen.

Regel: wanneer wordt benoemd dat er sprake is van een geheim maar verder niet waarom, dan spreken we over een algemeen geheim.

Theorie: Volgens Morrison et al. (2018) zijn er een heleboel factoren van invloed op openbaarmaking. Zo worden kinderen vaak bedreigd of gemanipuleerd wat zorgt voor angst voor openbaarmaking. Bijvoorbeeld angst om anderen, naar aanvang van bedreiging, in gevaar te brengen (Morrison et al., 2018). Daarnaast tonen zij aan dat kinderen vaak bang zijn omdat ze niet weten wat de gevolgen zijn van openbaarmaking op zichzelf en op omgeving (Morrison et al., 2018). De theorie van Wallin geeft daarbij aan dat kinderen soms geen woorden hebben voor een traumatische ervaring, omdat (a) een traumatische ervaring plaatsvond voor taalverwerving of (b) omdat traumatische ervaringen dusdanig pijnlijk zijn dat deze niet kunnen worden gedacht, gevoeld of

uitgesproken kunnen worden (Cordón et al., 2004; Walin, 2020). Uit deze theorie zijn de alle onderstaande codeereenheden tot stand gekomen.

Geheim algemeen is op basis van inductieve strategieën ontstaan.

Slachtoffer geen woorden heeft	Slachtoffer bang is voor onbekende gevolgen	Slachtoffer wordt bedreigd of gemanipuleerd	Algemeen
Niet weten hoe ik het moet zeggen Geen geluid uit kunnen brengen	Misschien wordt hij wel boos als ik het zeg Misschien zie ik papa en mama/verwanten nooit meer terug	Als je het zegt gebeurt er iets met je familie Je mag het nooit doorvertellen	Niemand weet dit geheim Ik heb een geheim
Niet kunnen vertellen want ik heb er geen woorden voor	Wat gaat hij doen als ik het zeg	Want anders...	
Geheim hebben omdat je je onbegrepen voelt en dus niet kan vertellen		Niemand vertellen Groot probleem als je het vertelt Ik maak je dood/kapot als je het vertelt Dreigend Ik word boos als je het zegt Ik verbied je om het door te vertellen	

Seksueel misbruik: Hoe worden aspecten van seksueel misbruik weergegeven? Wordt het slachtoffer aangeraakt, wordt er bovenop gelegen? Wordt er van tevoren vertrouwen gewonnen, worden lichaamsdelen benoemd, kan het kind weg van de situatie, wordt er verschil in macht ervaren door zowel het slachtoffer als door de dader, gebeurt het vaker?

Regel: Seksueel misbruik wordt als 'algemeen' aangeduid wanneer algemene benamingen voor het misbruik worden benoemd zonder in een van de voorgaande categorieën te passen of als er een aspect voorkomt die hoort bij de specifieke gebeurtenis zelf maar niet in een voorgaande categorie past.

Theorie: Een belangrijke voorwaarde van bibliotherapie is dat het specifieke probleem van de lezer wordt aangekaart (Pardeck, 1994), oftewel: seksueel misbruik. Seksueel misbruik wordt bekeken vanuit de (kinder)definitie van het CSG (2022): "Seksueel misbruik betekent dat iemand je dwingt of overhaalt om seksuele dingen te doen. Bijvoorbeeld dat iemand aan je borsten zit, aan je billen, aan je piemel of aan je vagina. Seksueel misbruik kan ook online, bijvoorbeeld als iemand jou dwingt je uit te kleden voor de webcam of dat jouw blote foto's worden rondgestuurd.". Vanuit deze definitie is 'aanraken & binnendringen', 'lichaamsdelen' en 'ervaren verschil in macht (dwang)' tot stand gekomen. Theorie geeft daarnaast weer dat vertrouwen winnen (grooming) een grote rol speelt binnen seksueel misbruik. Daders maken hierbij gebruik van complexe technieken als emotionele manipulatie en omkoping (Benneth & O'Donohue, 2014). Op basis van deze theorie is de codeereenheid: vertrouwen winnen, tot stand gekomen. Als laatste is de theorie van Wallis en Woodworth (2021) gebruikt voor de codeereenheid: meervoudig. Zij geven aan dat, met name bij intra-familiaal misbruik, kinderen vaak in herhaaldelijk risicovolle situaties komen (Wallis & Woodworth, 2021).

De codeereenheid: geen ontsnapping, is op basis van inductieve strategieën ontstaan.

Aanraken & binnendringen	Vertrouwen winnen & grooming	Lichaamsdelen	Geen ontsnapping	Ervaren verschil in macht	Meervoudig	Algemeen
Aaien	Aardig doen	lijf	Niet kunnen bewegen	Ander is groter	Gebeurt weer	Niemand anders ziet het
Arm omheen	Lieve woordjes	Gezicht /mond	Niet kunnen verstoppen	Ander is sterker	Gebeurt vaker	Kan niet vergeten
Vasthouden	complimentjes	Buik	Niet weg kunnen	Ander is de baas	Herhaling van eerdere gebeurtenis	Algemene benaming voor misbruik
Aandrukken	uitnodigen	Rug	Niet los worden gelaten	Jij bent van mij	Hij komt	Voorloop op hoe het misbruik tot stand kwam (geen grooming)
Naast zetten	Vragen of ze erbij mogen komen zitten	Billen/kont		Ik ben de baas	Soms wel, soms niet	
Likken		Borsten			Blijft aanzitten	

Kusjes	Plasser
Wassen	Piemel
Knuffelen	Bloot
Aanraken	Naakt
Grijpen	Hand
Trekken	
Voelen	
van pijn	

Type slachtoffer: Slachtoffer is het type personage die het misbruik ondergaat.

Regel: overlapping binnen deze categorieën is mogelijk.

Theorie: Een kind kan zich sneller identificeren met een boekkarakter dat globaal dezelfde leeftijd heeft (Baarda et al., 2005). Wohl en Kirschen zeggen hierover dat boek met karakter als dier een manier kan zijn om concept te introduceren. Pardeck (1994) geeft daarentegen aan dat boeken uit zo geloofwaardig mogelijke karakters moeten bestaan. Op basis van deze theorie zijn de onderstaande codeereenheden tot stand gekomen.

Dier	Kind	Leeftijd jong
Plaatje van slachtoffer is dier	Plaatje van slachtoffer is mens Jongen meisje	Plaatjes van slachtoffer Verkleinwoord voor type slachtoffer Benoemd word dat het bij ouders woont/leeft

Type dader: is het type personage dat misbruik pleegt bij een ander. Dit kan een leeftijdsgenoot zijn of niet, en een bekende of niet.

Regel: overlapping binnen deze categorieën is mogelijk.

Theorie: Bij kindermisbruik zijn de meeste plegers bekend voor het kind (Ferragut et al, 2021). Daarnaast is vanuit theorie bekend dat zodra het kind ouder wordt, het ‘profiel’ van de dader veranderd; seksueel misbruik wordt dan ook vaker door leeftijdsgenoten gepleegd (Ferragut et al., 2021). Op basis van deze theorie zijn de onderstaande codeereenheden gemaakt.

Dier	Mens	Leeftijdsgenoot	Niet leeftijdsgenoot	Bekend	Onbekend
Plaatje van dader is dier	Plaatje van slachtoffer is mens	Leeftijd +/- 5 jaar van slachtoffer Plaatje van dader is ook jong	Leeftijd +/- ouder dan 5 jaar Plaatje van dader is ouder	Slachtoffer kent dader Familielid Via school Via vrije-tijd	Slachtoffer kent dader niet. Vreemdeling

Bijlage 2. Codeboek expertinterviews

Hoofdregels o.b.v. theorie van Schreier (2012)

- (a) Het codeboek is uni-dimensionaal: elke categorie/codeereenheid meet een aspect van het materiaal
- (b) De codeereenheden mogen niet overlappen. De hoofdcategorieën basisvoorwaarden, sensitief, discussie en terugkoppeling ouders, kunnen wel met elkaar overlappen.
- (c) Alle relevante informatie is toegeschreven aan een categorie
- (d) Elke categorie is minstens eenmalig toegepast

Sensitief: De professional let nauwkeurig op het kind, zijn reacties en emoties. Het is sensitief en responsief op de problematiek, reacties en emoties van het kind (ten aanzien van een verhaal). De professional neemt waar en interpreteert, stemt af en biedt veiligheid en biedt herkenning, zodat bibliotherapie het beste tot stand kan komen.

Theorie: Tijdens het lezen kunnen allerlei emoties loskomen bij een kind (Baarda et al., 2005). Om bibliotherapie het meest effectief te laten zijn moet de professional daarom, tijdens het lezen van een boek, nauwkeurig letten op de reacties van een kind (Georgios & Nadezda, 2022). Dit is verwoord onder de categorie sensitiviteit. Wohl en Kirschen (2019) geven hierbij aan dat kinderen die zijn blootgesteld aan traumatische ervaringen, gevoelig zijn voor prikkels die hier direct of indirect met het trauma in verband staan. Trauma verkleint de window of tolerance, het gebied waarin een kind zich kalm en veilig voelt, waardoor het kind zich sneller in hyperarousale/hypoarousale staat bevindt (Wohl & Kirschen, 2019). Wanneer een kind op deze manier ontregeld is moet de professional op een creatieve manier een kind helpen om te gaan met de traumatische ervaring, binnen de kaders van de window of tolerance (Wohl en Kirschen, 2019).

Met deze informatie zijn de categorieën: *veiligheid bieden, en interpreteren en waarnemen* opgesteld. De categorie afstemmen is opgesteld aan de theorie van Pardeck (1994) die stelt bij het selecteren van een boek voor bibliotherapie gekeken moet worden naar de persoonlijkheidskenmerken, problematiek, achtergrond, kenmerken en interesses van het kind. De codeereenheid herkenning is ontstaan op basis van inductieve strategieën.

Afstemmen: afstemmen van het boek bij het kind en afstemmen van het inzetten van het boek en wanneer. Tijdens afstemmen kijkt professional nauwkeurig naar het kind en zijn persoonlijkheidskenmerken maar ook naar de omgevingskenmerken en het doel van inzetten.

Herkenning: professional biedt erkenning en herkenning tijdens het aanbieden van het boek of het samen lezen van een boek, vanuit sensitiviteit tegenover de problematiek van een kind.

Interpreteren en waarnemen: de professional is alert op de reactie van het kind. Kijkt hierbij nauwkeurig naar de window of tolerance (stress, arousal, onrust, kalmte etc.). De professional geeft aan hoe hij/zij op reacties/emoties reageert.

Veiligheid bieden: professional biedt het kind veiligheid voor, tijdens en na het lezen van het boek door een veilige omgeving te creëren waarin het kind mee durft te doen.

Afstemmen	Professional biedt erkenning/ herkenning	Interpreteren/ waarnemen	Veiligheid bieden
Ik kijk naar welke problematiek er speelt	Boekjes zijn niet voor niks geschreven	Goed luisteren, en observeren	Laagdrempelige manier over onderwerp hebben
Hangt ervan af. Bij jonge kinderen kies ik vaak...	Je bent niet de enige die dit heeft meegemaakt	Ik zie wel eens dat ze onrustig worden	Afstand creëren
Als het een [kenmerk] kind is dan...	Kijk [naam] heeft ook een wirwar aan emoties, net als jij	We nemen even pauze	Veilige plek maken
Ik kijk wat passend is			
Ik zet het in met een doel			

Begeleiding: De professional begeleidt het kind wat leidt tot identificatie met gebeurtenissen, emoties, aspecten en/of personages van het verhaal. Begeleiding gaat ook over aanvullende begeleiding naar aanvang van identificatie om bibliotherapie te versterken en of aan te vullen.

Theorie: Het doel van een professional is om een kind te begeleiden binnen identificatie met een boek (Georgios & Nadezda, 2022; Baarda et al., 2005). Aan de hand van deze theorie is de categorie ‘begeleiding’ ontstaan. Bibliotherapie is het meest effectief wanneer de reactie van een kind op een verhaal wordt verkend (Georgios & Nadezda, 2022). Dit gegeven resulteerde in de codeereenheid: *verkennen/vragen stellen*. Kinderen moeten kunnen reageren op plaatjes en verhaallijn van het boek (Baarda et al., 2005). Daarnaast laat de professional begrip over aan het kind om de eigen ervaringen en indrukken uit het boek te halen (Georgios & Nadezda, 2022). Dit gegeven resulteerde in de codeereenheid: *ruimte bieden*. Na afloop van de bibliotherapie is het waardevol om vervolgvacativiteiten te implementeren zoals het boek samenvatten, samen tekening maken of een brief schrijven (Sevinc, 2019) met als doel meer inzicht in de eigen problematiek (Baarda et al. 2005). Dit gegeven is weergegeven onder: *follow-up*. Wohl & Kirschen (2019) geven ook aan dat bibliotherapie kan worden ingezet om andere vormen van behandeling aan te vullen of te verbeteren. Aan de hand hiervan is de codeereenheid: *combineren van technieken* ontstaan. De codeereenheid uitleg geven is tot stand gekomen middels de inductieve benadering.

Combineren van technieken: Professional geeft aan dat het bibliotherapeutische technieken onderling of bibliotherapeutische technieken samen met andere therapeutische technieken combineert met als doel: identificatie van het boek of het aanvullen en versterken van bibliotherapie.

Follow up: professional vat samen, maakt een tekening, vult een werkblad in met het kind om te checken of het thema is blijven plakken of om te kijken wat het kind van het thema heeft geleerd.

Ruimte bieden: professional geeft aan het kind ruimte te geven voor commentaar, of om zich te oriënteren op wat hij/zij belangrijk vindt in het verhaal.

Verkennen/vragen stellen: de professional verkent het thema door na te gaan wat het onderwerp voor het kind betekend.

Uitleg geven: Naar aanvang van identificatie met een kinderboek geeft een professional uitleg aan het kind over zijn/haar problematiek. Het toepassen van psychotherapeutische technieken toe.

Combineren van technieken	Follow-up	Ruimte bieden	Verkennen & vragen stellen	Uitleg geven
Combineer ik dan weer met...	Tekening/knutsel werkje maken	Kind eruit halen wat hij/zij uit het verhaal wil halen	Hoe zit dat bij jou?	Om te werken aan ontspanning
Soms kies ik ervoor om spelgerichte oefeningen erbij te doen	Kind blijven volgen/ continuïteit	Kind ruimte geven om te vertellen wat het wil vertellen	Verkennen hoe het kind het beleeft	Leren omgaan met emoties
	Samenvatten of boekje opnieuw doornemen	Beetje laten gaan	Hoe doe jij dat Hoe noem jij dat	

Terugkoppeling ouders: De professional geeft aan ouders bij de bibliotherapie te betrekken door ouder en kind ‘huiswerk’ mee te geven of door ouders te vertellen over de bibliotherapie sessie. Terugkoppeling ouders is tot stand gekomen middels de inductieve benadering.

Terugkoppeling ouders algemeen

Terugkoppeling ouders
Ik nodig ouders uit

Basisvoorwaarden: De professional benoemde expliciete randvoorwaarden waar een professional aan moet voldoen voordat een boek ingezet kan worden. Codeereenheden: affiniteit, kennis & ervaring, lef en waarnemen & interpreteren.

Theorie: Volgens Baarda et al. (2005) moet een professional beschikken uit de juiste kennis en vaardigheden. Aangezien we binnen de huidige studie willen weten waar een professional aan moet voldoen bij het inzetten van bibliotherapie van kinderen die seksueel zijn misbruikt, zijn de codeereenheden tot stand gekomen middels de inductieve benadering.

Affiniteit	Kennis en ervaring	Lef	Waarnemen & interpreteren
Boeken leuk vinden	Beschikken over kennis van problematiek en boeken Ervaring met inzetten van boeken of met problematiek	Durven te benoemen Durven inzetten van	Goed kunnen luisteren, observeren, waarnemen Goed letten op reacties/ emoties van een kind

Bijlage 3. Interviewguide

Introductie:

- Korte introductie geven van de masterthesis
- Korte introductie geven waarom expert vandaag hier is
- Toestemmingsformulier samen doorlopen, vragen of informatie over het onderzoek gelezen is, expert begrijpt waar het onderzoek over gaat en hoe er met gegevens wordt omgegaan, of expert begrijpt dat deelname vrijwillig is en of ze toestemming geven voor deelname en voor audio opnames tijdens het onderzoek.
- Heeft u vooraf nog vragen?

Dan beginnen we met een aantal **algemene vragen**:

1. Zou u mij kort iets kunnen vertellen over uzelf?
2. Zou u mij kort iets kunnen vertellen over de organisatie waar u werkzaam bent? (welke doelgroep, welke problematieken worden er behandeld)
3. Wat zijn uw werkzaamheden binnen de organisatie?

Thema kinderboeken:

4. Heeft u wel eens kinderboeken ingezet binnen behandeling van kinderen met een traumatische ervaring of bij de gevolgen van een traumatische ervaring?
5. Kunt u mij vertellen hoe u in aanraking kwam met het idee om kinderboeken in te zetten binnen behandeling?
6. Met welk doel zet u kinderboeken in bij kinderen met een traumatische ervaring/deze groep kinderen
7. Waar moet een kind met een traumatische ervaring aan voldoen om boeken in te kunnen zetten binnen behandeling? (Speelt leeftijd, geslacht een rol? Taal, wat moet het kunnen begrijpen van onderwerp?)
8. Waar moet de omgeving aan voldoen om boeken in te kunnen zetten tijdens behandeling? (groepssessie/individueel, hoe maak je omgeving veilig?)
9. Waar moet een professional aan voldoen om boeken in te kunnen zetten tijdens behandeling? (Eigenschappen, vaardigheden, diploma's)

Proces literatuur inzetten:

10. Kunt u mij vertellen waar u naar kijkt als u boeken selecteert bij kinderen die last hebben van de gevolgen van een traumatische ervaring/ met een traumatische ervaring? Waar moet een boek aan voldoen? Plaatjes, taal
11. Hoe verloopt na selectie van het boek het inzetten van het kinderboek? (Meerdere sessies, of in 1 keer het boek lezen en klaar, leest het kind zelf of lezen jullie samen?)
12. Hoe wordt er tijdens het inzetten van het boek rekening gehouden met het kind en al zijn emoties? -> hoe wordt ervoor gezorgd dat een kind zich veilig voelt?
13. Wat doe je als je merkt dat een kind zich onveilig voelt? (gestresst, angstig etc.)
14. Hoe wordt er tijdens het inzetten van het boek rekening gehouden met alle gedachtes die een kind ervaart? (wordt er ruimte geboden voor vragen?, wordt er discussie begeleid)
15. Hoe wordt reflectie bij het kind dat leert omgaan met de gevolgen van een traumatische ervaring/met een traumatische ervaring bevorderd tijdens het inzetten van het boek?
16. Zijn er andere technieken die u als professional inzet, tijdens het inzetten van boeken bij deze groep kinderen/kinderen met een traumatische ervaring
17. Waar moeten professionals volgens u op letten na afloop van het (samen) lezen van een boek bij kinderen die leren omgaan met de gevolgen van een traumatische ervaring/ met een traumatische ervaring? (nazorg-> emoties, discussie)
18. Hoe zorg je ervoor dat de doelen waarmee je het boek inzet zijn bereikt? Wat moet je daarvoor doen?

Afsluiting:

19. Heeft u nog dingen die u graag wil benoemen?
20. Heeft u nog vragen?

Einde.

Bijlage 4. Interviewmemo's

Interviewmemo: expert 1

Locatie interview: het interview werd online gedaan via teams. Zowel expert als onderzoeker zaten op eigen thuislocatie.

Sfeer: het interview begon wat chaotisch. Het geluid van de onderzoeker deed het niet, waardoor het interview twintig minuten later startte dan gepland. Daarnaast was het bij aanvang van het interview nog onduidelijk of de expert voldeed aan de gestelde criteria. Echter was de expert enthousiast en open in het beantwoorden van de vragen.

Betrouwbaarheid: Doordat de expert voorbeelden gebruikte en de vragen zo goed mogelijk probeerde te beantwoorden heeft het interview, ondanks een chaotische start, voldoende bruikbare en ook betrouwbare informatie opgeleverd. De expert heeft veel ervaring met het inzetten van kinderboeken en heeft deze ingezet binnen behandeling bij de gevolgen van traumatische ervaringen.

Interviewmemo: expert 2

Locatie interview: het interview werd gedaan op locatie van de organisatie waar de expert momenteel werkzaam is. De interviewruimte betreft een 'speelkamer', een soort veilige ruimte waar gesprekken met betrekking tot alle emoties, ervaringen en gedachten rondom trauma's met kinderen besproken worden op diverse manieren (spel, sport, beeldend en dus via boeken).

Sfeer: de sfeer van het interview was rustig. De expert gaf aan nieuwsgierig te zijn. De expert was open en zorgvuldig in het beantwoorden van de vragen. Hierin werden veel voorbeelden gebruikt. De onderzoeker lukte het door te vragen en overzicht te bewaren.

Betrouwbaarheid: het interview lijkt zeer betrouwbaar en bruikbaar voor het onderzoek. De expert heeft zeer veel ervaring met het inzetten van kinderboeken binnen behandeling van jonge kinderen met een traumatische ervaring: waaronder zeer veel ervaring met het inzetten van boeken bij behandeling van kinderen met een verleden van seksueel misbruik.

Masterthesis: kinderboeken en seksueel misbruik

Wie ben ik en wat zoek ik?

Mijn naam is Danja de Groot en ik ben sinds februari gestart met mijn master Orthopedagogiek aan de faculteit Gedrags- en maatschappijwetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Voor mijn masterthesis ben ik opzoek naar organisaties die traumabehandeling bieden voor kind en jeugd en die binnen behandeling kinderboeken inzetten als hulpmiddel om over traumatische ervaringen te spreken.

Voor mijn thesis zou ik graag behandelaren willen interviewen over hoe boeken worden ingezet binnen behandeling van kinderen met traumatische ervaringen en welke technieken hierbij passend zijn. Het interview betreft een één op één gesprek dat maximaal een uur zal duren.

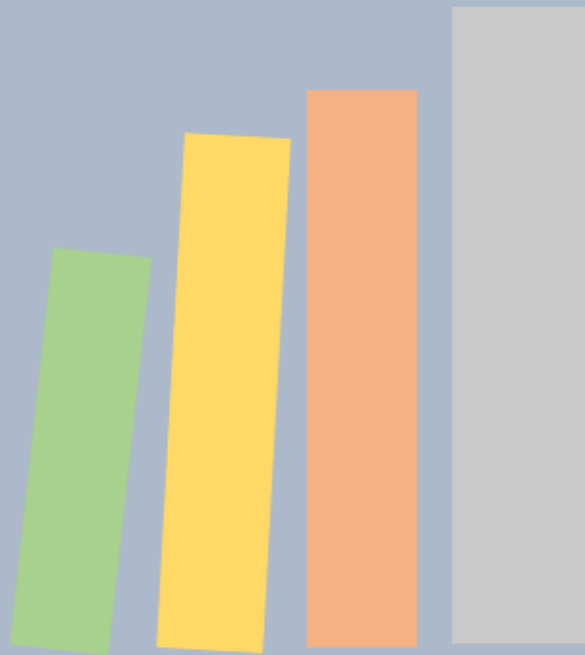
Voor contact of meer vragen:

Telefoonnummer: 0617196631

Email: d.de.groot.3@student.rug.nl

Waar gaat de masterthesis over?

Kinderboeken kunnen kinderen herkenning bieden en woorden geven aan traumatische ervaringen. Het doel van mijn thesis is om te onderzoeken in hoeverre Nederlandstalige boeken voor kinderen van vier tot twaalf jaar over seksueel misbruik, geschikt zijn voor therapeutisch gebruik. Hiervoor zal aansluitend onderzoek plaatsvinden naar welke technieken passend zijn tijdens het inzetten van kinderboeken.

Bijlage 6. Informatieformulier

rijksuniversiteit
groningen

faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen

INFORMATIE OVER HET ONDERZOEK VERSIE VOOR DEELNEMERS

“BIBLIOTHERAPIE: KINDERBOEKEN EN SEKSUEEL MISBRUIK”

Waarom krijg ik deze informatie?

- U ontvangt deze brief omdat u wordt uitgenodigd om mee te doen aan een onderzoek betreft het inzetten van kinderboeken binnen de behandeling van kinderen met een traumatische ervaring. U ontvangt deze brief omdat uw organisatie traumabehandeling aanbiedt voor kinderen en jongeren. Het onderzoek betreft uitsluitend deelname van behandelaren die boeken inzetten/hebben ingezet binnen behandeling.
- Het onderzoek betreft een masterthesis vanuit de master Orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen.
- Het onderzoek loopt van februari 2022 tot 12-08-2022

Moet ik meedoen aan dit onderzoek?

Meedoen aan het onderzoek is vrijwillig. Wel is uw toestemming nodig. Lees deze informatie daarom goed door. Stel alle vragen die u misschien heeft, bijvoorbeeld omdat u iets niet begrijpt. Pas daarna besluit u of u wilt meedoen. Als u besluit om niet mee te doen, hoeft u niet uit te leggen waarom, en zal dit geen negatieve gevolgen voor u hebben. Dit recht geldt op elk moment, dus ook nadat u hebt toegestemd in deelname aan het onderzoek.

Waarom dit onderzoek?

- Het doel van de masterthesis is om te onderzoeken in hoeverre Nederlandstalige boeken voor kinderen van vier tot twaalf jaar over seksueel misbruik, geschikt zijn voor therapeutisch gebruik. Hierbij wordt aansluitend onderzocht welke technieken passend zijn bij het inzetten van kinderboeken binnen behandeling van seksueel misbruikte kinderen.

Wat wordt er van u gevraagd tijdens het onderzoek?

- Allereerst zal u worden gevraagd het toestemmingsformulier in te vullen.
- Mits toestemming is verleend zal er een eenmalig interview waarbij de verwachte duur van deelname circa één uur is. Het interview zal één op één worden afgenomen. De inhoud van het interview betreft vragen over de manier waarop u als behandelaar kinderboeken inzet en toepast binnen behandeling. Denk hierbij aan: wanneer zet u kinderboeken in en waar let u op bij het inzetten van kinderboeken?
- Er wordt toestemming gevraagd voor het gebruik van een audio opname. Deze zal uitsluitend worden gebruikt om gegeven antwoorden te transcriberen. Wanneer het volledige interview is getranscribeerd zal de opname worden verwijderd.
- Er wordt geen vergoeding gegeven.

Welke gevolgen kan deelname hebben?

- Voor mijn masterthesis zullen tien kinderboeken over seksueel misbruik worden geanalyseerd op woordgebruik en vormgeving, om zo nauwkeurig te kijken in hoeverre kinderen zich mogelijk zouden kunnen herkennen in een verhaal. De kracht van het inzetten van boeken wordt onderzocht. Wegens verdieping wordt er met professionals gesproken over technieken die worden ingezet om boeken ook van kracht te kunnen laten zijn. Specifiek bij de kwetsbare doelgroep van kinderen met een traumatische ervaring. Vragen zullen gaan over de manier waarop de professional boeken selecteren, en over het verloop van het proces. Denk hierbij aan wat doet de professional tijdens het lezen van een boek, en hoe wordt er nazorg geboden.
- Mocht u naar aanleiding van het onderzoek vragen hebben of behoefte hebben om hierover door te spreken dan kunt u altijd contact opnemen.

Hoe wordt er met uw gegevens omgegaan?

- Gegevens worden uitsluitend gebruikt voor het schrijven van de masterthesis.
- Gegeven antwoorden worden verzameld, getranscribeerd en vervolgens geanalyseerd met behulp van Atlas-Ti. Zowel het verzamelen als verwerken van de gegevens wordt uitsluitend door de masterstudent zelf gedaan.
- Er worden geen persoonsgegevens verwerkt. In het onderzoek zal uitsluitend worden benoemd onder welke voorwaarden behandelingen zijn geselecteerd. Hierbij worden geen namen van organisaties en of namen/andere persoonsgegevens van behandelingen benoemd.
- Er worden wel contactgegevens verzameld om contact te kunnen opnemen met de participanten die meewerken aan het onderzoek. Deze zullen gescheiden van de onderzoeksgegevens worden bewaard en opgeslagen. Ze worden opgeslagen in een beveiligde :Y: schijf waar alleen de masterstudent en masterthesisbegeleider toegang tot verkrijgen.
- De getranscribeerde interviews zullen worden geanonimiseerd en vervolgens worden bewaard en opgeslagen in een beveiligde :Y: schijf waar alleen de masterstudent en masterthesisbegeleider toegang tot verkrijgen.

○ **Wat moet u nog meer weten?**

U kunt altijd vragen stellen over het onderzoek: nu, tijdens het onderzoek, en na afloop. Dit kan door een te e-mailen: d.de.groot.8@student.rug.nl of te bellen 0637198581.

Heeft u vragen/zorgen over uw rechten als onderzoeksdeelnemer of de uitvoering van het onderzoek? U kunt hierover ook contact opnemen met de Ethische Commissie Gedrags- en Maatschappijwetenschappen van de Rijksuniversiteit Groningen: ec-bss@rug.nl.

Als onderzoeksdeelnemer heeft u recht op een kopie van deze onderzoeksinformatie.

Bijlage 7. Consentformulier

rijksuniversiteit
groningen

faculteit gedrags- en
maatschappijwetenschappen

GEÏNFORMEERDE TOESTEMMING

“BIBLIOTHERAPIE: KINDERBOEKEN EN SEKSUEEL MISBRUIK”

- Ik heb de informatie over het onderzoek gelezen. Ik heb genoeg gelegenheid gehad om er vragen over te stellen.
- Ik begrijp waar het onderzoek over gaat, wat er van me gevraagd wordt, welke gevolgen deelname kan hebben, hoe er met mijn gegevens wordt omgegaan, en wat mijn rechten als deelnemer zijn.
- Ik begrijp dat deelname aan het onderzoek vrijwillig is. Ik kies er zelf voor om mee te doen. Ik kan op elk moment stoppen met meedoen. Als ik stop, hoef ik niet uit te leggen waarom. Stoppen zal geen negatieve gevolgen voor mij hebben.
- Ik geef hieronder aan waar ik toestemming voor geef.

Toestemming voor deelname aan het onderzoek:

- Ja, ik geef toestemming voor deelname
 Nee, ik geef geen toestemming voor deelname

Toestemming voor het maken van audio opnames tijdens het onderzoek:

- Ja, ik geef toestemming voor het maken van audio opnames van mij als deelnemer.
 Nee, ik geef geen toestemming voor het maken van audio opnames van mij.

Volledige naam deelnemer:	Handtekening deelnemer:	Datum:

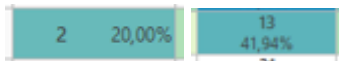
Volledige naam aanwezige onderzoeker:	Handtekening onderzoeker:	Datum:

De aanwezige onderzoeker verklaart dat de deelnemer uitvoerig over het onderzoek is geïnformeerd.

U heeft recht op een kopie van dit toestemmingsformulier.

Bijlage 8. (relatieve frequenties) kinderboeken

Uitleg cijfers en percentages:

Het cijfer 2, geeft het aantal codaties aan dat in een bepaald boek bij een bepaalde codeereenheid is gecodeerd. In dit geval is in het boek ‘blijf met je pootjes van mij af’ de codeereenheid anders zijn: algemeen, tweemaal gecodeerd.

Het getal 20,00% is de relatieve rij frequentie. De codeereenheid komt relatief voor 20 procent voor in dit boek.

Het getal onderaan, 41,94%, is de kolomfrequentie. In dit geval komt in het boek ‘blijf van me af!’, een positieve beleving voor 41,94% voor.

Let op: deze losse cijfers zeggen inhoudelijk niet veel. Wel kan het in een beeld geven van de verhoudingen.

Anders zijn

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwemt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet l... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Anders zijn... 10		2 20,00%	1 10,00%	2 20,00%		2 20,00%			3 30,00%		10 100,00%
Totals	0 0,00%	2 20,00%	1 10,00%	2 20,00%	0 0,00%	2 20,00%	0 0,00%	0 0,00%	3 30,00%	0 0,00%	10 100,00%

Beleving

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwemt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet l... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Beleving: Negatief 80	3 42,86%	7 77,78%	10 38,06%	10 62,50%	6 66,67%	7 87,50%	3 33,33%	9 81,82%	8 53,33%	9 60,00%	80 61,54%
Beleving: Positief 50	4 57,14%	2 22,22%	13 41,94%	6 37,50%	3 33,33%	1 12,50%	6 66,67%	2 18,18%	7 46,67%	6 40,00%	50 38,46%
Totals	7 100,00%	9 100,00%	31 100,00%	16 100,00%	9 100,00%	8 100,00%	9 100,00%	11 100,00%	15 100,00%	15 100,00%	130 100,00%

Emoties

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwemt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet l... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Emoties: angst 31	2 66,67%	3 50,00%	3 33,33%	2 50,00%		4 57,14%	3 50,00%	4 66,67%	4 50,00%	6 35,29%	31 46,27%
Emoties: blij 11		3 50,00%	2 22,22%	2 50,00%	1 100,00%					3 17,65%	11 16,42%
Emoties: boos 3								1 16,67%	1 12,50%	1 5,88%	3 4,48%
Emoties: schaamte 4			3 33,33%				1 16,67%				4 5,97%
Emoties: schuld 3								1 16,67%		2 11,76%	3 4,48%
Emoties: verdriet 15	1 33,33%	2 11,11%	1 42,86%			3 42,86%	2 33,33%		3 37,50%	5 29,41%	15 22,99%
Totals	3 100,00%	6 100,00%	9 100,00%	4 100,00%	1 100,00%	7 100,00%	6 100,00%	6 100,00%	8 100,00%	17 100,00%	67 100,00%

Geheim

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwemt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet l... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Geheim: algemeen 20		2 50,00%	1 25,00%				1 50,00%	3 83,33%	5 72,73%	8 72,73%	20 45,45%
Geheim: Dreiging... 16	5 100,00%	2 50,00%				3 75,00%		3 50,00%	1 16,67%	2 18,18%	16 36,36%
Geheim: geen wo... 5			3 75,00%	1 50,00%			1 50,00%				5 11,36%
Geheim: onbeken... 3				1 50,00%		1 25,00%				1 9,09%	3 6,82%
Totals	5 100,00%	4 100,00%	4 100,00%	2 100,00%	0 100,00%	4 100,00%	2 100,00%	6 100,00%	6 100,00%	11 100,00%	44 100,00%

Oplossing en coping

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwermt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet L... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Oplossing & coping: aflei... 11		1 16,67%	5 45,45%	2 28,57%			1 50,00%	2 28,57%			11 16,92%
Oplossing & coping: erov... 17		2 33,33%	2 18,18%	1 14,29%		2 33,33%		1 14,29%	6 66,67%	3 30,00%	17 26,15%
Oplossing & coping: nee... 18	2 100,00%	3 50,00%	1 9,09%		5 100,00%	1 16,67%	1 50,00%	2 28,57%		3 30,00%	18 27,69%
Oplossing & coping: troo... 13			2 18,18%	3 42,86%		2 33,33%			3 33,33%	3 30,00%	13 20,00%
Oplossing & coping: vers... 6			1 9,09%	7 14,29%		1 16,67%		2 28,57%		1 10,00%	6 9,23%
Totals	2 100,00%	6 100,00%	11 100,00%	7 100,00%	5 100,00%	4 100,00%	2 100,00%	7 100,00%	9 100,00%	10 100,00%	65 100,00%

Seksueel misbruik

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwermt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet L... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Seksueel misbruik 87	9 50,00%	9 50,00%	6 50,00%	17 50,00%	11 50,00%	4 50,00%	5 50,00%	9 50,00%	6 50,00%	11 50,00%	87 50,00%
Seksueel misbruik: Aanra... 32	5 27,78%	4 22,22%	2 16,67%	7 20,59%	1 4,55%	1 12,50%	1 10,00%	3 16,67%	4 33,33%	4 18,18%	32 18,39%
Seksueel misbruik: Algem... 7		1 5,56%	1 8,33%	1 2,94%	1 4,55%		2 20,00%	1 5,56%			7 4,02%
Seksueel misbruik: ervare... 5		1 5,56%		1 2,94%	3 8,82%	1 12,50%	1 10,00%	1 5,56%			5 2,87%
Seksueel misbruik: Geen... 6				3 8,82%				5 5,56%		2 9,09%	6 3,45%
Seksueel misbruik: lichaa... 16	3 16,67%	1 5,56%	2 16,67%	3 8,82%			1 10,00%	1 5,56%		5 22,73%	16 9,20%
Seksueel misbruik: meerv... 8	1 5,56%	1 5,56%	1 8,33%	1 2,94%		2 25,00%		1 5,56%	1 8,33%		8 4,60%
Seksueel misbruik: Vertro... 13		1 5,56%		1 2,94%	9 40,91%			1 5,56%	1 8,33%		13 7,47%
Totals	18 100,00%	18 100,00%	12 100,00%	34 100,00%	22 100,00%	8 100,00%	10 100,00%	18 100,00%	12 100,00%	22 100,00%	174 100,00%

Openbaarmaking

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwermt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet L... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Openbaarmaking... 9		1 33,33%	2 50,00%	1 100,00%				2 50,00%	1 33,33%	2 66,67%	9 37,50%
Openbaarmaking... 15	2 100,00%	2 66,67%	2 50,00%			4 100,00%		2 50,00%	2 66,67%	3 33,33%	15 62,50%
Totals	2 100,00%	3 100,00%	4 100,00%	1 100,00%	0 100,00%	4 100,00%	0 100,00%	4 100,00%	3 100,00%	5 100,00%	24 100,00%

Type dader

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwermt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet L... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Type dader: bekend 6	1	1	1				1		1	1	6
Type dader: Dier 5	1	1		1	1			1			5
Type dader: leeftijdsgenoot 2		1					1				2
Type dader: Mens 5			1			1	1		1	1	5
Type dader: niet leeftijdsg... 8	1		1	1	1	1		1	1	1	8
Type dader: onbekend 4				1	1	1		1			4
Totals	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	30

Type slachtoffer

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwermt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet L... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Type slachtoffer: Dier 6	1	2		1	1			1			6
Type slachtoffer: Kind 8			2			1	2		1	2	8
Type slachtoffer: leeftijd j... 11	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	11
Totals	2	3	3	2	2	2	4	2	2	3	25

Afbeelding

	Beertje klein... 15 48	Blijf met je... 13 66	Blijf van me... 14 85	Daar zwermt... 19 70	De spin en... 13 42	Eiland zond... 19 59	Het is niet L... 10 39	Kleintje of h... 21 70	Knuffel heef... 14 75	Voor dat ge... 14 86	Totals
Afbeelding: Donker 71	11	11	1	6	11	6	1	10	9	5	71
Afbeelding: Licht 101	9	17		12	4	17	1	13	17	11	101
Afbeelding: seksueel mis... 18	5	2	1	4				2	4		18
Afbeelding: zwart-wit 21			12				9				21
Totals	25	30	14	22	15	23	11	25	30	16	211

Bijlage 9. Resultaten expertinterviews

Uitleg percentages aan de hand van voorbeeld:

3	50,00%
20,00%	

Het getal 3, linksboven, is het aantal codaties dat gemaakt is binnen een bepaald transcript behorende bij een bepaalde codeereenheid.

Het getal 20,00%, linksonder, is het kolomrelatief. In dit geval is de codeereenheid: follow up voor 20, in de categorie begeleiden door professional 1, voor 20 procent benoemd.

Het getal 50,00%, rechtsboven, is het rijrelatief. De codeereenheid 'follow up' is dus even vaak benoemd door professional 1 als door professional twee.

Let op. Deze 'losse' cijfers zeggen inhoudelijk erg weinig.

Tabel Basisvoorwaarde:

		1: Transcript... 45	2: Transcript... 60	Totals
◇ Basisvoorwaarde: affiniteit	1	1 100,00% 25,00%		1 100,00% 11,11%
◇ Basisvoorwaarde: kennis en ervaring	2		2 100,00% 40,00%	2 100,00% 22,22%
◇ Basisvoorwaarde: lef	2	1 50,00% 25,00%	1 50,00% 20,00%	2 100,00% 22,22%
◇ Basisvoorwaarde: waarnemen	4	2 50,00% 50,00%	2 50,00% 40,00%	4 100,00% 44,44%
Totals		4 44,44% 100,00%	5 55,56% 100,00%	9 100,00% 100,00%

Tabel Begeleiden:

		1: Transcript... 45	2: Transcript... 60	Totals
◇ Begeleiden: combineren van technieken	2	1 50,00% 6,67%	1 50,00% 7,14%	2 100,00% 6,90%
◇ Begeleiden: follow up	6	3 50,00% 20,00%	3 50,00% 21,43%	6 100,00% 20,69%
◇ Begeleiden: ruimte bieden	3	2 66,67% 13,33%	1 33,33% 7,14%	3 100,00% 10,34%
◇ Begeleiden: uitleg	3	3 100,00% 20,00%		3 100,00% 10,34%
◇ Begeleiden: vragen stellen & verkennen the...	15	6 40,00% 40,00%	9 60,00% 64,29%	15 100,00% 51,72%
Totals		15 51,72% 100,00%	14 48,28% 100,00%	29 100,00% 100,00%

Tabel sensitief

		1: Transcript... 45	2: Transcript... 60	Totals
◇ Sensitief: afstemmen	29	12 41,38% 50,00%	17 58,62% 48,57%	29 100,00% 49,15%
◇ Sensitief: herkenning	9	3 33,33% 12,50%	6 66,67% 17,14%	9 100,00% 15,25%
◇ Sensitief: interpreteren & waarnemen	10	2 20,00% 8,33%	8 80,00% 22,86%	10 100,00% 16,95%
◇ Sensitief: veiligheid bieden	11	7 63,64% 29,17%	4 36,36% 11,43%	11 100,00% 18,64%
Totals		24 40,68% 100,00%	35 59,32% 100,00%	59 100,00% 100,00%

Tabel terugkoppeling ouders:

		1: Transcript... 45	2: Transcript... 60	Totals
● ◇ Terugkoppeling ouders	7	4 57,14% 100,00%	3 42,86% 100,00%	7 100,00% 100,00%
Totals		4 57,14% 100,00%	3 42,86% 100,00%	7 100,00% 100,00%